

Význam sociální práce při studiu sociální pedagogiky

Bc. Barbora Planková, DiS

Diplomová práce
2016

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2015/2016

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Barbora Planková, DiS.**
Osobní číslo: **H140328**
Studijní program: **N7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **kombinovaná**

Téma práce: **Význam sociální práce při studiu sociální pedagogiky**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.

Vymezení pojmů a teoretických východisek z oblasti sociální práce, sociální pedagogiky a jejich vztahu v oblasti teoretické i praktické.

Příprava metodiky výzkumné části.

Realizace smíšeného výzkumu pomocí rozhovoru a dotazníku.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tisková/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Bakošová, Z. a kol. Sociální pedagogika. 1. vyd. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 2005. 168 s. ISBN 80-10-00485-5.

Bakošová, Z. a kol. Teórie sociálnej pedagogiky: edukačné, sociálne a komunikačné aspekty. 1. vyd. Bratislava: Slovenská pedagogická spoločnosť Slovenskej akadémie vied, 2011. 182 s. ISBN 978-80-970675-0-2.

Hroncová, J., Hudecová, A. a Matulayová, T. Sociální pedagogika a sociální práce. Vyd. 2. V Banské Bystrici: Pedagogická fakulta UMB v Banské Bystrici, 2001. 298 s. ISBN 80-8055-476-5.

Levická, J. Sociální pedagogika pre sociálnych pracovníkov. Trnava: Spoločnosť pre podporu vedy a vzdelávania na FZaSP TU, 2004. 121 s. ISBN 80-968952-2-2.

Polášková, L. Problematika sociální práce a sociální pedagogiky v zahraničních pramenech. Vyd. 1. V Kroměříži: Vyšší odborná škola pedagogická a sociální a Střední pedagogická škola, 2004. 95 s. ISBN 80-239-4214-X.

Vedoucí diplomové práce:

PhDr. Helena Skarupská, Ph.D.

Ústav pedagogických věd

Datum zadání diplomové práce:

1. prosince 2015

Termín odevzdání diplomové práce:

15. dubna 2016

Ve Zlíně dne 1. prosince 2015

doc. Ing. Anežka Lengállová, Ph.D.
děkanka

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude nložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3²⁾;
- podle § 60³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci – nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné,
- na diplomové práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 15.4.2016

.....
Přemysl

¹⁾ Zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování díla školních prací

²⁾ Všechna díla tvořící dílo školního učební, výzkumné, odborné a řídicí práce a jejich podobná díla, včetně jejich zpracování a podobná díla tvořící dílo školního učební, výzkumné, odborné a řídicí práce, mohou být zveřejněna i bez souhlasu autora díla.

(2) Dávatelem, příjemcem, poskytovatelem a příjemcem práce odvedeného uchazečem k odměnám není být ani příjemcem jiné pracovní, ani jiné konkrétní obhajoby vztahující se k nabízení výkonů v rámci uvedeného systému poskytnutí výkonů školy nebo není-li tak určeno, v jiné pracovních úpravách školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý z nich se vztahující práce považovat za své náklady výše, výše nebo uzavřené.

(3) Platí, že uvedenými práce může souhlasit se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výše uvedené obhajoby.

§) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorů, o právech souvisejících s právem autorským a o právech náležejících náležejícím (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také náleží právo škola nebo školské či vzdělávací zařízení, výše-li autor se vztahem příjímá nebo uzavřelého hospodářského nebo občanského prospěchu k výuce nebo k výuce, pokud je výše uvedené škola nebo zařízení, ve kterém škola nebo střední pracovní vykonávají v jeho právním rámci, že škola nebo školské či vzdělávací zařízení (škola nebo).

§) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorů, o právech souvisejících s právem autorským a o právech náležejících náležejícím (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školský zákon:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 15 odst.

1). Členská škola nebo školské či vzdělávací zařízení bez věcného zájmu, mohou se tyto osoby dovolávat uzavření výhradního práva jako výše z soudu. Ústavem § 35 odst. 2 školního zákona.

(2) Může být sjednáno škola, může autor školního díla své dílo může být poskytnout škola, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výhradního práva uzavřel smlouvu v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licenční smlouvy z výhradního práva na užití školního díla, pokud se uzavření díla vyslovily, a to podle okolností až do jejich závěrečné výše; právo na přechod k výše výhradního práva nebo školského díla nebo školského či vzdělávacího zařízení z užití školního díla podle zákona 1

ABSTRAKT

Proč je vztah sociální práce a sociální pedagogiky tak specifický? V čem tkví podstata těchto dvou vzájemně provázaných oborů? Je sociální práce alfou a omegou pro sociální pedagogiku a naopak? Předkládaná diplomová práce se zabývá problematikou vzájemných vztahů mezi sociální prací a sociální pedagogikou a úlohou sociální práce v tomto vztahu. Diplomová práce nastiňuje vývoj těchto vztahů v historickém průřezu, pokouší se o objasnění základních termínů, které jsou pro pochopení obou vědních disciplín důležité. Přes náhled do historie a základního seznámení s obory sociální práce a sociální pedagogiky se posouvá až k současnému postavení těchto dvou disciplín.

Výzkumné otázky jsou věnovány zjištění pohledu odborníků na vztah sociální práce a sociální pedagogiky. Dále je cílem empirické části zjištění, jestli a proč je sociální práce pro obor sociální pedagogiky důležitá.

Klíčová slova:

Sociální práce, sociální pedagogika, vzájemný vztah, význam sociální práce

ABSTRACT

Why is the relationship between social work and social education so specific? What is the essence of these two interrelated disciplines? Is the social work alpha and omega for social pedagogy and vice versa? The diploma thesis deals with the relationships between social work and social education and social work role in these relationships. Diploma thesis outlines the development of these relations in the historical section, tries to clarify basic terms that are understanding of both disciplines important. Despite insight into the history and basic introduction to the field of social work and social pedagogy has shifted to the current status of these two disciplines.

Research questions are devoted to finding expert views on the relationship between social work and social pedagogy. Another aim is the empirical part, determine whether and why social work in the field of social education is important.

Keywords:

Social work, social pedagogy, the relationship, significance of social work

Na tomto místě bych chtěla v první řadě poděkovat vedoucí mé diplomové práce, paní PhDr. Heleně Skarupské, PhD., která mi dávala cenné rady a poskytovala pomoc vždy, když jsem potřebovala. I přes neskutečné kvantum jiné práce, kterou má, odpovídala na mé dotazy a žádosti vždy obratem, za což ji patří můj upřímný dík.

Dále chci poděkovat svému muži, za jeho podporu po celou dobu mého studia a také své rodině, která mi také byla velkou oporou.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské/diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD.....	10
I TEORETICKÁ ČÁST.....	12
1 HISTORICKÉ KOŘENY DVOU PROFESÍ.....	13
1.1 STRUČNÝ NÁSTIN DĚJIN SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKY.....	13
1.2 STRUČNÝ NÁSTIN DĚJIN SOCIÁLNÍ PRÁCE	20
1.3 DÍLČÍ SHRNU TÍ	28
2 TEORETICKÉ MODELY DVOU DISCIPLÍN.....	30
2.1 TEORETICKÉ MODELY SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKY A ZÁKLADNÍ POJMY	30
2.2 TEORETICKÉ MODELY SOCIÁLNÍ PRÁCE	34
2.3 DÍLČÍ SHRNU TÍ	38
3 SOUČASNÉ POSTAVENÍ SOCIÁLNÍ PRÁCE A SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKY	39
3.1 VZTAH DVOU DISCIPLÍN POHLEDEM DVOU VÝZNAMNÝCH AUTORŮ	41
3.2 DÍLČÍ SHRNU TÍ	44
4 VZDĚLÁVÁNÍ V RÁMCI OBORŮ SOCIÁLNÍ PRÁCE A SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKY SE ZAMĚŘENÍM NA PROFIL ABSOLVENTŮ	45
4.1 VZDĚLÁVÁNÍ SOCIÁLNÍCH PRACOVNÍKŮ A PROFIL SOCIÁLNÍHO PRACOVNÍKA.....	45
4.2 PROFIL ABSOLVENTA SOCIÁLNÍ PRÁCE	47
4.3 VZDĚLÁVÁNÍ SOCIÁLNÍCH PEDAGOGŮ.....	48
4.4 PROFIL ABSOLVENTA SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKY	50
4.5 DÍLČÍ SHRNU TÍ	51
II PRAKTICKÁ ČÁST	52
5 CHARAKTERISTIKY VÝZKUMU.....	53
5.1 VÝZKUMNÝ PROBLÉM	53
5.2 DESIGN VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ	53
5.3 VÝZKUMNÝ SOUBOR	54
6 ANALÝZA DAT A JEJICH INTERPRETACE.....	55
6.1 POPIS PRŮBĚHU VÝZKUMU	56
6.2 INTERPRETACE ZVOLENÝCH KATEGORIÍ	58
6.3 ODPOVĚDI NA VÝZKUMNÉ OTÁZKY	64
7 ZÁVĚREČNÁ DOPORUČENÍ	66
ZÁVĚR	67
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	69
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK.....	75
SEZNAM OBRÁZKŮ	76
SEZNAM TABULEK.....	77
SEZNAM PŘÍLOH.....	78

ÚVOD

Sociální pedagogika a sociální práce, jedna a tatáž disciplína? Nebo dva odlišné vědní obory? Pojem sociální pedagogika je sice ve společnosti vcelku dobře znám, nicméně je problém s charakteristikou tohoto oboru. A nejde pouze o zaměňování několika pojmů ze strany veřejnosti, jak uvádí Potměšilová, (2013). Při položení otázky, jaký je rozdíl mezi sociální pedagogikou a sociální prací, bude nejspíš tápat ne jeden student těchto studijních programů. Z části je to způsobeno tím, že je sociální pedagogika poměrně mladým vědním oborem, kdy se v průběhu času měnila a vyvíjela, jak upozorňuje Kraus, (2008); z části je to způsobeno také různými pojetími sociální pedagogiky v různých zemích a také názorem odborníků, kteří se danou problematikou zabývají a jejichž názory se různí.

Jelikož sama pracuji v oboru sociální práce a právě končím studium sociální pedagogiky, rozhodla jsem v mé diplomové práci pro hlubší prozkoumání vztahu sociální pedagogiky a sociální práce. Pokusím se zjistit, jak na danou problematiku nahlíží studenti těchto dvou oborů a jaký je názor odborníků, kteří v oblasti sociální práce a sociální pedagogiky působí. Také bude mým **cílem** zjistit, zda je pro studium sociální pedagogiky důležitý obor sociální práce.

Diplomová práce je složena ze dvou částí. První část, teoretická, obsahuje čtyři kapitoly. První kapitola je důležitá pro pochopení vývoje sociální pedagogiky a sociální práce, její historie. Je zde vymezen pojem sociální pedagogiky jako oboru, taktéž sociální práce. Zabývá se definicí, vymezením vztahů, definicí předmětu obou těchto disciplín. V závěru této kapitoly se potom ukazuje společná linie vývoje sociální práce a sociální pedagogiky a důležitost jejich rozlišení. Druhá kapitola pojednává o teoretických modelech sociální práce a sociální pedagogiky, které pomáhají dále objasnit vztah těchto dvou oborů. V třetí kapitole se práce zaměřuje na současné postavení sociální pedagogiky a sociální práce v české republice, obsahuje hledání podobností a rozdílů těchto dvou disciplín. V závěru této kapitoly bude představeno postavení sociální práce a sociální pedagogiky v České a Slovenské republice z pohledu dvou významných autorů, kteří se danou problematikou zabývají. Poslední kapitola potom ukazuje stručný nástin vzdělávání v rámci těchto dvou oborů v České republice a také komparaci profilu studenta sociální pedagogiky a studenta sociální práce. Cílem teoretické části je vytvoření kvalitní informační základny pro část praktickou. Základem části praktické jsou rozhovory se studenty a odborníky, které jsou důležité pro zjištění, jaké jsou jejich názory na vztah a provázanost těchto vědních oborů

a na roli sociální práce při studiu sociální pedagogiky. Cílem části empirické je zjistit, zda a do jaké míry sehraává sociální práce důležitou roli při studium sociální pedagogiky a jaký je postoj odborníků k tak specifickému vztahu, jaký mezi sebou sociální pedagogika a sociální práce mají. V úvodu jsou popsány charakteristiky výzkumu a také design výzkumu. Dále je zdůvodněn výběr tématu společně s uvedením vybrané výzkumné strategie. Šestá kapitola je věnována analýze a interpretaci výzkumných dat, společně se zodpovězením výzkumných otázek, které vedou v závěru ke shrnutí doporučení, která na základě výzkumu vyvstala.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 HISTORICKÉ KOŘENY DVOU PROFESÍ

K poznání a odbornému pochopení oborů sociální pedagogika a sociální práce je potřeba proniknout do historie vzniku těchto disciplín. Je nutné se podívat, kam až sahají kořeny vývoje daných oborů, pochopit předmět, obsah a cíle, díky kterým budeme jako budoucí odborníci v oblasti pomáhajících profesí schopni zformulovat základní teze a pochopit význam a postavení těchto dvou vědních disciplín.

1.1 Stručný nástin dějin sociální pedagogiky

Jak píše Janiš (2014, s. 14), *hledat v dějinách typického sociálního pedagoga by bylo poměrně složité, proto se historie sociální pedagogiky opírá o dějiny pedagogiky, popř. jiných sociálních oborů*. Pokud se tedy chceme podívat na příčiny vzniku sociální pedagogiky, musíme se podívat daleko do minulosti, do období starověkého Řecka a Říma. Epistemologická východiska sociální pedagogiky nalzáme ve filozofii, pedagogice i sociologii. Již v dobách starého Řecka byla zdůrazňována myšlenka, že výchova jedince musí zohledňovat a také akceptovat zájmy společnosti.

Platón ve svém díle *Ústava* zdůrazňoval vztah výchovy k přípravě člověka na jeho společenské uplatnění, neboť výchova jako jedna z forem státního donucování, může zajistit bezproblémové fungování státu. Aristoteles ve svém díle *Politika* uvádí, že cílem výchovy je duchovní přetvoření člověka v samostatnou a odpovědnou bytost, výchova je tedy podřízena společenskému zadání a společenským cílům a musí v sobě odrážet aktuální podobu ústavy a zákonů. Úvahy o pomoci potřebným nalzáme až u římského filozofa Senecy, který kladl velký důraz na řešení sociálních problémů římské společnosti, neboť tvrdil, že je nutné pomáhat těm, kdo si sami pomoci nedokážou. (Niklová, 2008).

Ve středověku byla pro řešení sociálních problémů a způsob výchovy určující křesťanská víra. Vzniká nový ideál člověka a jeho výchova je spojována s církví a její snahou prosazovat lásku k bližnímu a soucit s trpícími. Důkazem je existence řady klášterů a řádů, jejichž činnost byla zaměřena na chudé a nemocné a chudé děti a sirotky. Rozvojem renesance a humanismu ve 14. až 17. století nastala doba významných společenských proměn, které přinesly odklon od boha k člověku a zdůraznění jeho individuálního rozvoje. Odtud je možné za předchůdce sociálně pedagogického myšlení považovat humanisticko-utopické myšlení Thomase Morea nebo Thomassa Campanelly, kteří viděli ve výchově důležitý prostředek k proměně tehdejšího společenského systému. Campanella ve svém

díle *Sluneční stát* popisuje šťastný stát, který je řízený papežem a který stojí na základu společné práce a společného vlastnictví. Mládež by měla být vychovávána tak, aby z každého vyrostl altruisticky smýšlející a konající občan dokonalého státu, ve kterém jsou si všichni rovni. (Niklová, 2008). Mnozí dnes s Campanellou nejčastěji asociují utopii (i když i tento pojem může být vykládán různě). Jeho *sluneční město* bylo jakýmsi ideálem společenského soužití, ale vědecké poznatky Campanellovy doby, zdobící jako velkolepá středověká encyklopedie stěny paláců, dávají tušit jaký význam a nezbytnost Campanella vědění a kultuře - mimo spousty dalších atributů – na cestě k sociálně spravedlivější společnosti predikoval.

Zdůraznění lidské svobody, kulturního, mravního a sociálního povznesení nalézáme dále v díle jednoho z nejvýznamnějších pedagogů, Jana Amose Komenského, který chápal výchovu nejen jako kultivaci jedince, ale vnímal ji jako prostředek k nápravě světa. Je zakladatelem pedagogického systému a právě díky němu se v období 17. století pedagogika vyčlenila z filozofie a stala se tak samostatnou vědní disciplínou. (Hroncová, 2008).

O obrovském významu Komenského díla pro rozvoj sociální pedagogiky nelze ani na chvíli pochybovat, jen bychom zde připomněli modernost a detailní konkrétnost jeho prací – například významu sociálního prostředí ve škole nejen mezi učiteli a žáky ale i mezi samotnými žáky – markantní sociální rozdíly narušují soužití žáků a proces k získávání „životní moudrosti“.

Představitelé filozofie a pedagogiky období osvícenství v 17. a 18. st. kladli velký důraz na význam výchovy pro vývoj jedince a jeho sociální fungování ve společnosti. Významným představitelem tohoto období byl například Jean Jacques Rousseau, který byl na svou dobu velmi pokrokovým autorem. Zdůrazňoval lidskou přirozenost a svobodu, za největší zdroj zla považoval nerovnost mezi lidmi, především nerovnost majetkovou. Výchovou se podle něj má z člověka stát bytost pracovitá, která je schopna zajistit si vlastní práci a svou aktivitou svá práva a postarat se o sebe. (Emmerová, 2008).

I Rousseau je považován spolu s Komenským za světového velikána pedagogiky, jak ji podal ve svém díle *Emil aneb o výchově*.

Co se týče východisek sociologických, ty lze hledat již u Claudea de Saint Simona, který je nazýván „duchovním otcem sociologie“. Jako první ukázal na důležitost zkoumat společenský systém. Vyzdvihoval důležitost vědy a výchovy pro řešení aktuálních

problémů ve společnosti. Měl také velký vliv na zakladatele sociologie Augusta Comta, který měl pro vznik sociální pedagogiky nepochybně velký význam. (Emmerová, 2008).

De Saint Simone byl i ve své době vnímán kontroverzně, zvláště pro jistou bizarnost svých závěrů, měl ale veliký vliv na později vznikající socialistická hnutí. Pozitivistu Comte byl pravý opak, přísně vycházející z faktů se střízlivými, ale originálními návrhy s reorganizací společnosti pomocí vědy.

Významnou roli při formování koncepce sociální pedagogiky sehrály myšlenky utopisty Roberta Owena, který se jako jediný pokusil své myšlenky realizovat v praxi. Jako největší zlo ve společnosti označil soukromé vlastnictví a náboženství, které ničí přirozený vztah mezi mužem a ženou, a tehdejší formu rodiny, *kteřá pomáhá udržovat lidi v podřízenosti vůči státu a církvi*. (Emmerová, 2008, s. 39-40).

Vedle toho, že byl myslitel a sociální reformátor měl jako bohatý průmyslník prostředky k tomu, aby se pokusil humanizovat podmínky anglických dělníků a jejich rodin stavěním škol, knihoven, domů k bydlení, úpravou pracovní domy apod.

V témže období je nemyslitelné, abychom zapomněli zmínit Johanna Henricha Pestalozziho, který je označován za prvního sociálního pedagoga a jehož odkaz významně ovlivnil vývoj sociální pedagogiky. Na jeho názory a myšlenky v mládí, které si utvářel již při studiu latinské školy a gymnázia, měl velký vliv již zmíněný Rousseau. Zřídil ústav pro výchovu chudých dětí, které zde pracovali a učili se gramotnosti. V období feudalizmu však musel být tento ústav díky nedostatku financí zavřen. Po té se Pestalozzi věnoval hlavně literární činnosti. Podle něj se člověk rodí od přírody dobrý a měl by mít právo na důstojný život a právo na rovné podmínky. Přirozeným výchovným prostředím je podle něj rodina, která zabezpečuje mravní a společenskou výchovu. Právě zdůrazněním důležitosti prostředí a mnohostrannosti ve výchově přispěl k ideovému základu sociální pedagogiky, jejímž ústředním tématem se stala otázka vztahu sociálního prostředí a výchovy. (Hroncová, 2008, s. 30-40).

Z jeho děl se sociálně pedagogickou tematikou bychom zmínili, *Jak Gertruda učí své děti, ABC názornosti aj.*

Jak jsme již zmínili a Bakošová to potvrzuje (2008, s. 40), *sociální pedagogika se začala rozvíjet jako hraniční disciplína pod silným vlivem sociologie, ale i filozofie a pedagogiky*. Pro lepší pochopení uvádíme přehled vývoje názorů na sociální pedagogiku dle Bakošové (2008):

1. směr - Sociální pedagogika

a) praktický směr: J. H. Pestalozzi, R. Owen, S. Tešedík, S. Ormis

b) teoretický směr:

- filozofický - P. Natorp, H. Spencer, G. A., Lidner

- experimentální - F. L. Play, P. Bergman

2. směr - Sociologická pedagogika: G. Roum, K. Galla, I. A. Bláha

3. směr - Pedagogická sociologie

a) starší koncepce (spekulativní)

b) novější koncepce (empirická) E. Durkheim

4. směr - Sociologie výchovy: H. Radlinská, F. Znaniecki

5. směr - Sociální pedagogika: P. Wroczynski, M. Přadka, O. Baláž

Jak jsme již uvedli na začátku kapitoly, všechny tyto směry a činnosti zmíněných osobností spolu s potřebou řešit problémy, vyvstaly v období první průmyslové revoluce.

Díky průmyslové revoluci a vzniku moderní společnosti se mění životní podmínky. Prohlubují se sociální nerovnosti – problém zaostalosti dětí a mládeže v chudých sociálních vrstvách; ženy začínají být daleko větší součástí pracovního trhu, nežli tomu bylo dříve, a vůbec celá společnost začíná masově prodávat svou pracovní sílu. Rozvíjí se charitativní a osvětová činnost a také mnoho humanitních vědních oborů, z nichž sociální pedagogiku ovlivnil také rozvoj filozofie, sociologie, psychologie a biologie. (Knotová, 2014).

Všechny tyto změny se dějí napříč zeměmi střední a východní Evropy (Polsko, Německo, Švýcarsko, Československo aj.). Kolébkou sociální pedagogiky je podle významných autorů (Kraus, Přadka, Bakošová) právě Německo, kde sociální pedagogika vznikla a také zde má i největší tradici.

Kraus (2008) udává, že ústředním prvkem a hlavním tématem německé sociální pedagogiky byla především individuální výchova schopného jedince ve prospěch silného jednotného německého státu a společnosti.

Poprvé pojem sociální pedagogika použil Adolf Diesterweg, který však tento pojem dále nerozvádí, píše Kraus (2008). Podle Niklové (2008) tento pojem poprvé použil Karol Mager v roce 1848 a zmiňovaný Diesterweg až v roce 1950.

Podle Diesterwega a ostatních představitelů klasických teoretických modelů sociální pedagogiky, se v sociální pedagogice jedná především o sociální výchovu, která je centrem veškerého pedagogického úsilí.

Výše zmínění autoři dále upozorňují, že za zakladatele sociální pedagogiky jako teoretické vědy je považován Paul Natorp, který tento obor dále rozvíjel především pod vlivem myšlenek I. Kanta a J. H. Pestalozziho a jiných představitelů. Jeho činnost se zaměřovala na zkoumání cílů výchovy ve vztahu ke společnosti a je také autorem prvních teoretických prací o sociální pedagogice. (Niklová, 2008).

K vedoucím osobnostem nové společensko-kritické sociální pedagogiky patří podle výše zmíněných autorů (2008, s. 93) Klaus Mollenhauer, který popisuje tři důvody vzniku sociální pedagogiky:

- *sociální povědomí 19. století, které neodpovídalo skutečným změnám společnosti,*
- *organizované představy společnosti, které jsou implicitně zahrnované pojmy „lidová výchova“ a „výchova národa“,*
- *a také jako fenomén „zanedbanosti“, tak jak vypadal z historické perspektivy. V jeho pojetí zahrnuje sociální pedagogika nejen oblast teoretickou, která se zaměřuje na oblast výchovného působení, předmět a obsah vědního oboru, ale i na praktickou stránku výchovně vzdělávací činnosti. Jeho přístup k vývoji sociální pedagogiky výrazně posouvá začátky tohoto oboru ve střední Evropě, a tedy i v českých zemích do období druhé poloviny 17. st. a počátků století osmnáctého (Kraus, Semrád, 2008, s. 112).*

V období 17. a 18. století musíme zmínit dva směry, které byly při řešení problémů tehdejší doby velmi důležité a ovlivnily mnoho pedagogických myslitelů u nás i v pozdější době, a to filantropismus a pietismus.

Filantropismus hlásal myšlenku lidství, tedy snahu po větší lidské přirozenosti, ke které má být člověk vychováván. Pietismus se zaměřoval především na posílení emocionální stránky náboženství, čili niternou zbožnost a také náboženskou obnovu skrze přísnou morálku. (Kraus, 2008).

Pietisté patřili k náboženskému hnutí, které bylo známé především propracovanou internátní výchovou, která měla zabezpečit výchovu plnohodnotného příslušníka měšťanstva, vybudovat profesní zázemí a také docílit plnohodnotného začlenění do společnosti. V mnoha ohledech tak Pietisté navazovali na Komenského, který vyzdvihoval výchovné působení ve vyučování. (Kraus, Semrád, 2008).

Filantropismus taktéž toužil po větší lidskosti a přirozenosti. Někteří přívrženci tohoto směru usilovali o vzdělávání, které by pomohlo k odstranění bídy nejen hmotné, ale také bídy mravní. (Kraus, Semrád, 2008).

Za prvního s představitelů, který se zasloužil o rozvoj sociální pedagogiky na našem území v 19. století, lze bez pochyby označit Gustava Adolfa Lindnera (Knotová, 2014). Ten ve svém díle *Pedagogika na základě nauky o vývoji přirozeném, kulturním a mravním* (1888) zdůrazňoval důležitost věd o společnosti, jejichž principy je nutné brát při výchově v potaz, protože výchova má společenský charakter a člověk je především vychováván pro život ve společnosti (Határ, 2009). Byl ovlivněn myšlenkami Herbarta, Darwina a Spencera, což vystihuje myšlenka z jeho díla. *Člověk je buňkou v organismu společnosti, jeho život je součástí tohoto celku. Výchova nedokáže nic, pokud je odtržena od přírody a společnosti. A právě vliv společnosti na výchovu zdůrazňuje ve svých dílech nejvíce.* (Lindner, 1888, cit. podle Knotová, 2014, s. 14).

V jeho okruhu musíme zmínit např. J. Mrazíka, který pod vlivem myšlenek Pestalozziho, Komenského či Darwina zdůrazňuje potřebu změny výchovného systému na školách a nový systém postavit na integraci individuálních a sociálních momentů, epizaci, estetizaci a sociologizaci výchovy. (Kraus, Semrád, 2008).

Dalšími autory, kteří se v letech 1920 – 1990 zabývali teoretickými problémy sociální pedagogiky, byli např. Stanislav Velinský, který se ve svém díle *Individuální základy sociální pedagogiky* (1927) vymezuje předmět, cíle a metody sociální pedagogiky. Dále to byl Inocenc Arnošt Bláha, jeden ze zakladatelů Brněnské sociologie, který se zabýval vztahem mezi prostředím a výchovou. Význačným pro sociální pedagogiku je jeho dílo *Sociologie dětství* (1927), kde se zabývá rozdíly mezi sociologickou a sociální pedagogikou. (Knotová, 2014).

K otázce podoby sociální pedagogiky se vyjadřuje také další významný autor Otokar Chlup v díle *Pedagogika*, kde popisuje, že nevidí rozdíl mezi pedagogikou a sociální pedagogikou, poněvadž obě mají sociální cíl; což demonstrovuje tehdejší úzké zaměření

sociální pedagogiky, která reflektovala pouze některé oblasti života, jako život dětí, rodinné a školní prostředí. (Knotová, 2014).

Podobně o pedagogice a sociální pedagogice uvažuje i Otokar Kádner, podle kterého je pedagogika pouze jedna a je zároveň individuální i sociální. (Kraus, Semrád, 2008).

Podle Knotové (2014) je potřeba zmínit také Přemysla Pittera, který byl dlouho opomíjeným představitelem praktické sociální pedagogiky. Ve svém díle formuje systém sociálních služeb a také zdůrazňuje důležitost neziskového sektoru a dobrovolnictví.

Myšlenky Pittera byly podle našeho názoru v tomto velmi nadčasové, jelikož i v dnešní době je neziskový sektor a dobrovolnictví tématem číslo jedna.

Ve vývoji sociální pedagogiky lze v další údobí mluvit spíše o stagnaci a po 2. světové válce je situace ještě problematičtější. Pokud se podíváme na bližší vývoj sociální pedagogiky ve 20. století, nešlo ani tak o rozvíjení nového oboru. Spíše se hledaly rozdíly mezi sociologickou pedagogikou a sociální pedagogikou, jestli dokonce celá pedagogika není vlastně sociální, vedly se diskuze o obsahu sociální pedagogiky. (Kraus, Semrád, 2008).

Podle Knotové (2014), jsou v období tzv. socialistického Československa tendence k rozvoji sociální pedagogiky pouze ojedinělé. Myšlenky o vlivu prostředí na výchovu řeší ve své monografii *Vliv prostředí a výchovy na duševní vývoj dítěte* kupříkladu Josef Linhart, který je zakladatelem Psychologického ústavu při Československé akademii věd (1952). Téma vlivu prostředí na výchovu zde analyzuje z marxistického pohledu a zdůrazňuje nutnost integračních a homogenizujících tendencí.

Oživení zájmu o pedagogiku přinesla monografie *Sociální pedagogika* (1968) polského profesora Wroczyňského, která ovlivnila také další vývoj sociální pedagogiky v tehdejším Československu. (Přadka, Knotová a Faltýsková, 1998).

Rozvoj sociálně pedagogických otázek zůstal v popředí zájmu na brněnské univerzitě, a to pod vedením dalšího významného autora, Milana Přadky, v centru jehož zkoumání byl především vliv prostředí na výchovu, ale také historie sociální pedagogiky. Myšlenka, že je nezbytné zkoumat také sociální aspekty výchovy, začala být brána na zřetel až v 70. a 80. letech. Bylo však patrné ideologické ovlivnění společenského systému, které praktické snahy sociální pedagogiky brzdilo. Rozvíjela se témata prevence a kompenzace negativních vlivů jak ve školním prostředí, tak v prostředí rodiny a v rámci volného času.

Zde je potřeba zmínit významného představitele české sociální pedagogiky profesora Blahoslava Krause, který stále působí na Univerzitě Hradec Králové. (Knotová, 2014).

Jeho stať *Sociální prostředí jako výchovný činitel* (1985) ovšem zůstává jedinou vlašťovkou, která v 80. letech v rámci sociální pedagogiky opustila své hnízdo i přes fakt, že na rozdíl od jiných věd, nebyla sociální pedagogika v tomto období tlumena. Autor v tomto díle podává ucelenou typologizaci prostředí, vymezuje základní kategorie a také zavádí pojem pedagogizace prostředí. (Kraus, Semrád, 2008).

Jediným z Českých osobností, kdo se spolu s O. Balážem na Slovensku snažil o vzkříšení sociální pedagogiky, byl tedy již zmíněný Přádka.

Je však důležité zde zmínit, že řádným oborem v této době byla sociologie výchovy.

Zásadním zlomem se pro sociální pedagogiku stává až rok 1990, kdy se nejen pro sociální pedagogiku otevřely nové možnosti. *Sociální pedagogika se stává velmi častým a skloňovaným pojmem v různých významech* (Kraus, 2014, s. 8), a to jako přístup k výchovnému procesu, jako pedagogická disciplína, jako studijní obor a jako vyučovací předmět. *V průběhu 90. let potom dochází k posunu chápání sociální pedagogiky jako vědy zabývající se výchovnými aspekty dětí a mládeže ohrožené narušeným procesem socializace, enkulturace ve spojitosti s chudobou, nezaměstnaností, přistěhovalectvím a dalšími sociálními deviacemi, tedy sociálně znevýhodněné k pojetí širšímu, které se zaměřuje na roli prostředí ve výchově v souvislosti s celou populací.* (Kraus, 2014, s. 8).

Zde pátrání po kořenech sociální pedagogiky přerušíme, protože aktuálnímu postavení a otázkám sociální pedagogiky budeme věnovat třetí kapitolu této práce.

Ale pokud bychom měli shrnout vývoj sociální pedagogiky až po současnost, musíme souhlasit s Krausem (2008) když budeme tvrdit, že období porevoluční bylo pro sociální pedagogiku obdobím největšího rozkvětu.

1.2 Stručný nástin dějin sociální práce

Stejně jako v případě sociální pedagogiky, je také v sociální práci potřeba jít si pro odpovědi týkající se vzniku sociální práce daleko do hlubin lidské historie. V mnoha publikacích historici prezentují, že již v prvních společnostech existovaly programy pomoci sociálně slabým lidem. V rámci kmene byla poskytována podpora starým,

nemocným a jinak potřebným lidem. (Navrátil, 2001). Jednotlivé formy pomoci těmto, tedy k lidem společensky hendikepovaným, patří do oblasti morálky, která byla zakotvená především v tradicích a náboženství. Kromě rodiny poskytovala podporu rodinám především církev, a to hlavně tam, kde rodina chyběla. Toho, co dnes nazýváme sociální péčí, lze například v Mezopotámii (1. st. př. n. l.) spatřovat v zákonících, které byly prvními kodifikovanými právními normami. Je zde např. zmíněno právo vdovy po vojákově na jakýsi vdovský důchod. Egyptskou formou solidarity bylo mimo jiné například stanovení povinnosti pohřbívat mrtvé, sytit hladové či ošetřovat nemocné. Podobné zákony byly také obsahem středověkého judaismu. (Matoušek, 2007).

Stejně jako u sociální pedagogiky musíme v hledání počátků sociální práce zmínit starověké Řecko a Řím. Již v těchto dobách existovalo jakési vyplácení „důchodů“, které měly pomoci starým, nemocným nebo neschopným práce. Toto právo nebylo automatické, ale zájemce o toto privilegium musel svůj nárok obhájit před porotou. (Matoušek, 2007).

Podle Skarupské (2015, s. 6, 7) *v období vrcholného Řecka (6 - 4. st. př. n. l.) byly přebytečné děti ukládány do speciálních nádob na veřejných prostranstvích, ze kterých si je mohl kdokoli odnést a přijmout za své - adoptovat, nebo z něj učinit svého otroka.* Děti, které se narodily s nějakou vadou, byly házeny do rokle, nicméně to bylo spojováno až se Spartou v období 9. st. př. n. l. Postupně však přešla péče o děti (1. st. př. n. l.) na stát - alimentární fond.

Skarupská (2015) dále uvádí, že v Římě bylo základní zabezpečení potřeb člověka (např. alespoň jedno jídlo denně) součástí tzv. klientského systému, který byl na tu dobu velmi propracovaný. Tuto pomoc poskytovali patroni (patricijové nebo bohatí plebejci), kteří za to na oplátku očekávali věrnost, pomoc při svém podnikání nebo vojenskou pomoc.

Vznikaly sdružení řemeslnických spolků, která s i v případě nouze poskytovala vzájemnou pomoc, dále invalidovny, které pomáhaly válečným veteránům, jejichž neschopnost pracovat byla způsobena válečnými zraněními (Skarupská, 2015).

K velkým změnám dochází po zániku říše římské a začátku šíření křesťanství, jehož hlavními znaky byly láska a pomoc bližnímu a dobročinnost, kterou zajišťovali vznikající kláštery v době 5. a 6. století. Pomoc poskytovali, kromě církve, také svěští představitelé a významní panovníci, např. Karel Veliký zavedl po vzoru výše zmíněného klientského systému povinnost, kdy se lenní páni museli postarat o poddané na svém území. (Skarupská, 2015).

Po vzniku nalezinců, sirotčinců nebo nemocnic v prvních stoletích středověku, se rozvoj péče začíná kolem 12. století se vznikem středověkých měst. Pomoc rodinám, které přišly o živitele, či došlo k jeho zmrzačení, zajišťovaly cechy řemeslníků, které pomáhali svým členům. Venkovským obyvatelům pomáhala církev a jejich páni, kteří určovali míru a způsob pomoci. (Skarupská, 2015).

Vrcholný středověk přinesl mnoho změn. Rostla populace a snížily se také jednotlivé oblasti hospodářství. Přináší rozmach řádů, univerzit a ve filozofii a sociální teorii znovuoživení myšlenek Aristotela. (Brnula, Kusin, 2013).

Skarupská (2015, s. 7) uvádí, že *system organizování společnosti nepřipouštěl jednotný postup, i když se od 15. století jednotlivé státní útvary snažily vytvořit absolutistický stát a centralizovat moc v rukách panovníka, a to z prostého důvodu, že feudální společenství bylo právně rozděleno do několika na sobě do určité míry nezávislých právních systémů a tudíž nebylo možné donutit jiné účastníky (šlechtu, církev, měšťanstvo), aby akceptovali vůli panovníka.*

V období novověku církev postupně přenechává organizaci charitativní pomoci obecným autoritám z řad laické veřejnosti. Reformaci, jako důsledek prodávání odpustků především v Německu, můžeme považovat za nevyhnutelnou a je nutné zmínit jméno významné osobnosti této doby, Martina Luthera. Ten zastával názor, že církev má být chudá a žít podobně jako sám Ježíš Kristus. (Brnula, Kusin, 2013). Stejný názor na návrat církve na správnou cestu, vzdání se majetku a nadřazení božího zákonu nad zákony všech lidí, zastával (15. st.) také náš významný reformátor Jan Hus. (Zelenka, 2015).

S postupným přidáváním se ostatních krajín k reformaci, vznikaly z původních klášterů a ostatních církevních zařízení blázince, chudobince a jiná zařízení, jež plně obstarával stát a kde byli umístováni hendikepovaní lidé. (Brnula, Kusin, 2013). Počátky této státní garance můžeme spojit například s naším panovníkem Ferdinandem I. Habsburským, který podle Skarupské (2015) ve své době položil základy chudinského zákonodárství. Zavedl tzv. **žebrácké pasy**, které povolovaly žebrání pouze v případě, že obec se nebyla schopna o své chudé postarat.

Podobný zákon vydal o 50 let později také Jindřich VIII., kdy žebráci museli žádat o povolení žebrat u starosty, popřípadě smírčího soudce. Poprvé je možno sledovat vznik registrace chudoby jako ukazatel fungování státu. *V roce 1601 vydala v Anglii královna Alžběta zákon o chudých (Poor Law), který kodifikoval praxi uskutečňovanou již několik*

desítek let. Byl to první zákon, který za hlavního aktéra pomoci viděl stát, tedy ne církev, jak tomu bylo doposud i přesto, že Alžběta I. byla hlavní představitelkou církve. Na tomto anglickém příkladu je vidět, jak se v 17. století stát vymaňuje z nadvlády církve a snaží se o regulaci dosud nesystematické činnosti církve. (Matoušek, 2007).

Dalším významným zákonem, který kodifikoval pomoc chudým, vydal Karel IV. v letech 1723 – 1728. Byly to tzv. enžské patenty, které se však nevztahovaly na české země. To se změnilo až v době vlády Marie Terezie, která vydala v roce 1754 patenty, jež se vztahovaly na všechny země Koruny české. (Skarupská, 2015).

Marie Terezie se zasloužila o rozmach v oblasti vzdělávání, sociální spravedlnosti a pokroku v 18. století. Osvícenský absolutismus za vlády její a jejího syna Josefa II., přinesl změny v oblasti reformy školství, reformy ve státní správě, či také změny v oblasti vztahu státu a církve. Vyvrcholením tohoto období byla revoluce, která se nesla v duchu přiznávání lidských práv. Tato revoluce proběhla ve Francii roku 1789 a jejím výsledkem bylo vydání *Deklarace práv občana a člověka* a ústavou přiznané právo na práci, vzdělání a pomoc v nouzi. Toto je možné považovat za mezník, kdy se ukončila éra novověku a vznikají moderní dějiny. (Brnula, Kusin, 2013).

S nástupem industriálního kapitalismu se projeví změny ve společnosti, které měly vliv na zvětšování ekonomických rozdílů. Ty vedly k dosud největší koncentraci deprimovaných lidí, kterými byly masy chudých a zoufalých lidí, jež díky stěhování za prací do měst a velkých továren, ztratili vazby na svou širší rodinu i na svou místní komunitu a jejich deprivace byla výsledkem toho, že jako spousta jiných nedokázali obstát v novém světě plném velkých změn. Byly zakládány nejrůznější podpůrné spolky, které však kontroloval stát, aby se peníze vybrané na vzájemnou podporu nemohly použít například na stávky apod. Soucit s chudými projevovaly především vyšší a střední společenské vrstvy měšťanstva, v naprosté většině ženy. (Matoušek, 2007).

Postupem času se péče o hendikepované dostala do režie státu, potažmo regionů a obcí, které mohly svou činnost v jistých případech přesouvat na církevní organizace. Zde je již možné zmínit počátky sociální práce jako samostatné profesní specializace, která vzniká na konci 19. století na podkladě dění v průmyslových zemích západní Evropy. Nicméně Za kolébku sociální práce je možné považovat Velkou Británii a Spojené státy americké. (Matoušek, 2007).

Vzniká Společnost charitní organizace, které můžeme připodobnit dnešní terénní charitní službě. Tato model pomoci byl převzat od Thomase Chalmerse, který byl průkopníkem nových myšlenek při péči o potřebné. (Matoušek, 2007).

Za jednu z dalších průkopnic sociální práce v Anglii můžeme považovat Octavii Hillovou, která byla také brána jako zakladatelka komunitní a skupinové práce a také autorka definice případové práce. (Brnula, Kusin, 2013). Skarupská (2015, s. 8) například ještě uvádí Elizabeth Frey, *kteřá byla iniciátorkou pro založení několika spolků nap odporu chudých a nemajetných, zabývala se i zdravotními hledisky. V roce 1840 otevřela školu pro zdravotní sestry, která inspirovala Florence Nightingale k zavedení ošetřovatelství jako profese po Krymské válce.*

Další významnou osobností, která stála u zrodu sociální práce v USA je Mary Richmondová. Její kniha *Přátelské návštěvy chudých* je dnes možno brát jako počátky případové práce. V její době lze nalézt také mnoho odpůrců sociální práce, jako například Abrahama Flexnera. Ten tvrdil, že sociální práce není pro své metodické nedostatky možné považovat za profesi. Na toto tvrzení reagovala Richmondová vydáním knihy *Sociální diagnóza*, která je systematickým metodickým materiálem, jež tato tvrzení neguje. (Brnula, Kusin, 2013).

Jako hlavní představitelku však Skarupská (2015) uvádí Jane Adams. Ta zřizuje v Chicagu Hull House (1889), který jako komplexní sociální zařízení připravuje sociální pracovníky a pomáhá především přistěhovalcům. Podle Matouška (2007) je toto zařízení založeno podle vzoru slavné Toynbee Hall, (dnes nazývaný prvním komunitním centrem na světě), kde je na sklonku 19. století vikářem Samuelem Barnettem a jeho ženou poskytována pomoc všem, kterým jen pomoci lze, jak finanční, tak materiální podpora.

V Německu jsou hlavními představiteli rozvoje sociální práce Amalie Sieveking, která založila Ženskou společnost pro péči o chudé a nemocné, kde si ženy navzájem pomáhaly a získaly tak zaměstnání ve formě ošetřování a péče. Dále to byl Theodor Fliedner, jenž se zabýval především nezaměstnaností, inspiroval se prací Elizabeth Frei a např. založil azyl pro propuštěné vězenkyně. Johann Wichern se soustředil především na práci se zanedbanými a problémovými dětmi. Založil v roce 1833 Rauhes Haus – dům, kde pracoval s dětmi na jejich převýchově. (Skarupská, 2015).

Pokud se podíváme na představitele České sociální pedagogiky, je za zakladatelku české sociální práce považována Alice Masaryková, dcera T. G. Masaryka. Ta v rámci červeného

kříže pracovala s lidmi, na kterých se podepsalo válečné období a jiné pohromy a zavedla tak v rámci této organizace sociální práci. (Haburajová – Illavská, 2009).

Další význačnou osobností je Anna Berkovcová, která byla spoluzakladatelkou několika škol zaměřených především pro ženské profese. Také je známá v oblasti ženského skautingu. Znamý sociální pracovník Evžen Štern se zase podílel na tvorbě zákonů, které Československo zařadilo mezi země s nejvyspělejším sociálním zákonodárstvím - zákon o osmihodinové pracovní době a placené dělnické dovolené aj. (Skarupská, 2015). Za zmínku stojí také Arnošt Inocenc Bláha, který byl již zmíněn ve spojitosti s vývojem sociální pedagogiky.

V meziválečném období zaznamenáváme v rozvoji sociální práce a sociální pedagogiky změnu. Zatímco ta první se rozvíjí dále, sociální pedagogika stagnuje.

Předními představiteli sociální práce jsou v této době manželé Krakešovi, kteří z pobytu v USA přinášejí do Československa metodiku sociální práce. Z jejich monografie *Sociální případ* vychází důležitost psychosociálního přístupu v sociální práci, která překonává svou dobu. (Skarupská, 2015).

Jak píše Skarupská (2015), je sociální práce v tomto období již profesí, která se soustředí na boj s chudobou, pomoc rodinám s dětmi, pomoc válečným veteránům a zlepšení hygienickým, zdravotních a výživových podmínek života. První Společnost sociálních pracovníků vzniká v roce 1927 a v roce 1928 se stává zakládající organizací Mezinárodní společnosti.

Zákony, které řeší pomoc v případě stáří, nemoci a invalidity, vznikají v letech 1924 – 1925. Ústřední sociální pojišťovna na základě pojištění těchto sociálních událostí poskytovala důchody invalidní a starobní, příplatky vychovávací k těmto důchodům, důchody vdovské a vdovecké, sirotčí a odbytné. (Skarupská, 2015).

V období po druhé světové válce začínají ve světě vznikat nejrůznější programy, které jsou zaměřeny na pomoc ohrožené mládeži a dětem. Chad Varah zavádí pomoc telefonickou, jež se rozšiřuje po celé Evropě pod názvem *Linka důvěry*. (Matoušek, 2007). Zde bychom pouze pro zajímavost zmínili, že velkou osobností Linky důvěry v ČR, je pro nás PhDr. Andrea Lásková, která se také zabývá vedením kurzů telefonního a internetového poradenství v současnosti.

Podle Matouška (2007, s. 106) jsou *poslední desetiletí 20. století v Evropě a USA z hlediska sociálních věcí nazývána érou lidských práv*. Sedmdesátá léta jsou ve znamení ohromného boomu dobrovolnických organizací, léta osmdesátá potom přinášejí éru šíření svépomocných skupin. Oba proudy jsou výsledkem zvyšujícího se občanského sebevědomí a suplování chybějících služeb. (Matoušek, 2007).

V poválečném Československu se podle Skarupské (2015, s. 13) *připravovala komplexní norma, která by řešila celou oblast sociálního pojištění. Shodou okolností došlo k tomu, že tato norma byla přijata v roce 1948 jako zákon č. 99/1948 Sb., o národním pojištění*, která celkově upravovala pojištění všech osob proti sociálním událostem – pro případ nemoci a mateřství (nemocenské) a pro případ stáří, invalidity, ztráty živitele smrtí a pro případ úrazu (důchodové). Tímto zákonem se zřídila Ústřední národní pojišťovna.

Sociální práce je v této době zaměřena na odstranění chudoby na základě rozvoje sociální politiky a sociálního zabezpečení, kdy se spíše než o práci s klientem jedná o státem řízenou činnost. (Skarupská, 2015).

V období po 2. světové válce patrný vliv vlády jedné strany, a tedy Komunistické strany, jejíž ideologie hlásá, že způsob myšlení, nevhodné návyky a problémy ve společnosti jsou odrazem způsobu výroby a především soukromým vlastnictvím. To umožňuje vzájemné vykořisťování mezi lidmi. Dobrovolnická a charitní práce nebyla žádoucí. (Vrtišková, 2009).

To potvrzuje také Skarupská (2015), že v 50. letech nebyla žádoucí sociální práce, protože všechny sociální problémy jako chudoba, nezaměstnanost aj. podle tehdejší politické strany byly odstraněny.

V tomto období byla charakteristická uměle vytvořená pracovní místa, řízené hospodářství a segregace určitých skupin obyvatel. Všechny sociální problémy jsou brány jako choroby, které bylo potřeba „vyléčit“ (Vrtišková, 2009).

Jsou rušeny školy, které připravují sociální pracovníky a celou sociální práci, včetně činnosti církve a dobrovolných neziskových organizací přebírá stát. (Skarupská, 2015).

Profese sociálního pracovníka se podle Skarupské (2015), vrací až v 60. letech, společně s rozvojem nových sociálních problémů, na které nebyla společnost připravena – rozvody, stárnutí populace aj. a pokračují problémy s alkoholismem a nově s dalšími drogovými závislostmi. To vše sebou neslo potřebu zajištění pomoci proti těmto problémům.

Vychází první učebnice sociálního zabezpečení a v roce 1965 dochází k obnovení kateder sociologie na univerzitách, které se na univerzitách zabývají právě výše uvedenými problémy. Vzniká také Společnost sociálních pracovníků (1969), která se později mění na sekci sociálních pracovníků jako součást České lékařské komory. Rozvíjí se také sociální péče v podnicích. (Matoušek, 2007).

V období normalizace bylo sociální zabezpečení realizováno ministerstvem práce a sociálních věcí a služby sociální péče a dávky poskytovaly národní výbory. Představitelé komunistické strany v tom období pochopili, že i za socialismu je nutné řešit sociální otázky. Proto se pomalu rozvíjela také sociální práce, byla obnovena činnost sociálně správních škol, rozšířila se pečovatelská služba o staré lidi a také se začaly objevovat domovy pro tyto lidi. Sociální práce se tak spíše než jako odborná disciplína rozvíjí jako tematika nutná pro praxi. (Matoušek, 2007).

Koncem 80. let je dosti alarmující nedostatek vysokoškolsky vzdělaných pracovníků, jak píše Matoušek (2007) a Skarupská (2015, s. 15) k tomu dodává, že *první školou je FF UK, kde se v letech 1985 - 1989 rozšiřuje obor výchovy a vzdělávání dospělých o problematiku sociální, takže absolventi mají trojí odbornost - andragogickou, personální a sociální.*

Renesance Sociální práce je stejně jako u sociální pedagogiky situována do doby po roce 1989.

Je spojena s vysokoškolským univerzitním vzděláváním, protože byl nedostatek sociálních pracovníků, kteří by řešili nově vzniklé sociální otázky a problémy spojené se změnou režimu. (Ondrejko, 2003, s. 69). Jak píše Brnula (2013, s. 167) *před sociální prací stála opět další výzva v podobě snahy o její deinstitucionalizaci, která v západních zemích probíhala již od 70. let 20. století.* Do popředí se dostávají tendence zavádět alternativu do té doby pouze státních služeb a pomoci, v rámci církevních a různých občanských zařízení. Vznikají tisíce nestátních organizací, které se zaměřují na zdravotní i sociální problematiku. (Vrtišková, 2009).

Rozvoj sociální práce na našem území bychom mohli pro lepší přehlednost shrnout v následující tabulce podle Oláha, Schavela a Ondrušové (2008, s. 60):

Tabulka č. 1: Fáze vývoje sociální práce

Fáze	Sociální práce
1. fáze (do roku 1918)	Hlavně charitativní péče o chudé, válečné vdovy a sirotky; první náznaky centrálně organizované státní pomoci
2. fáze (1918 – 1938)	Období vzniku institucionalizované sociální práce. Vznik ministerstva sociální péče v Praze.
3. fáze (1938 – 1948)	Válečné období, účelová sociální politika zaměřená na např. porodnost, péče o válečné veterány, sirotky a vdovy. Zavedení rodinných přídatků.
4. fáze (1948 – 1989)	Období totalitního socialismu, centrální řízení sociální politiky (umělá přezaměstnanost, řízené hospodářství, segregace některých skupin obyvatelstva apod.)
5. fáze (od r. 1989)	Období demokracie, nové sociální problémy související s transformací společnosti (nezaměstnanost, drogová závislost, migrace). Rozvoj nevládních organizací v oblasti sociální pomoci a integrace Československa do Evropských sociálních struktur.

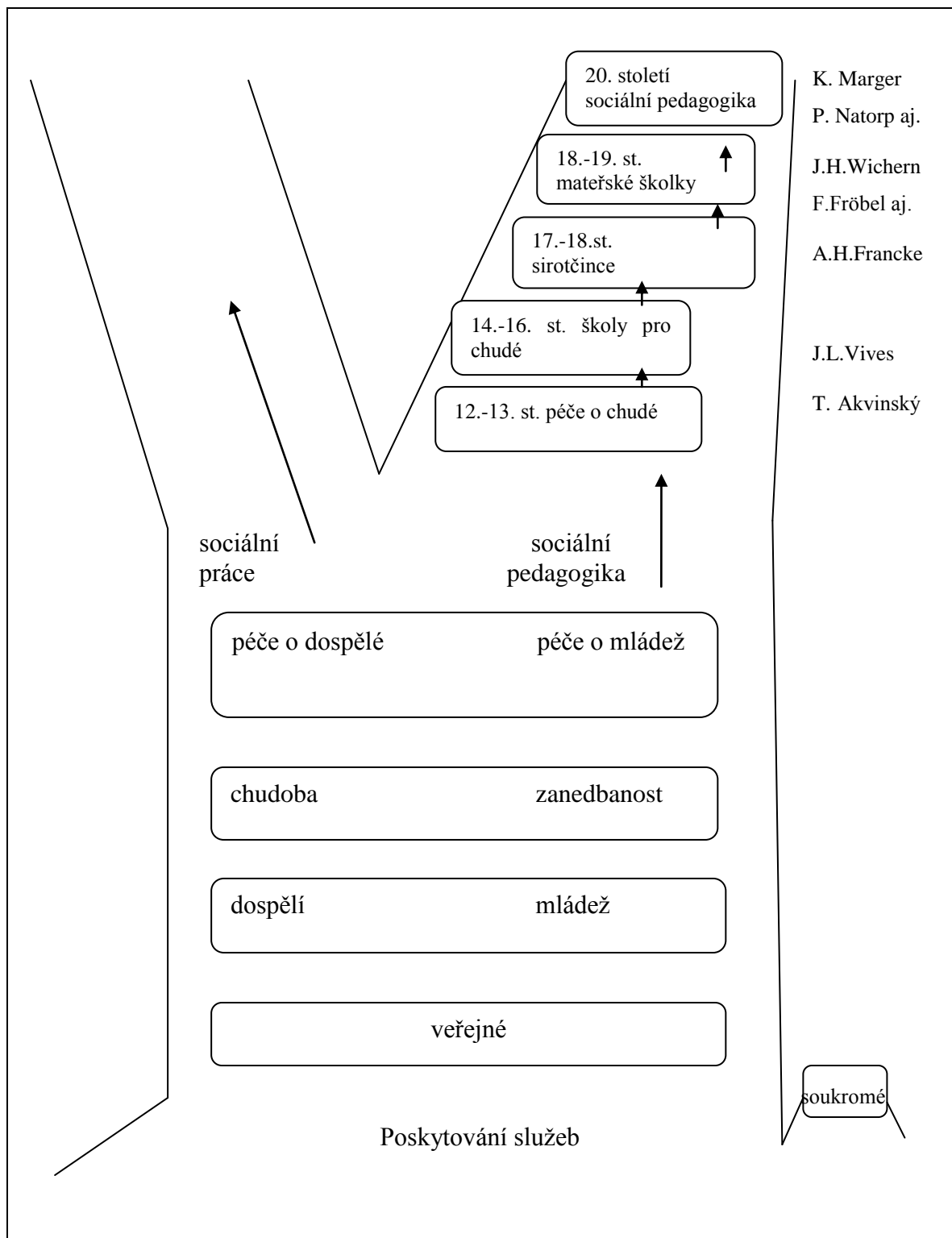
1.3 Dílčí shrnutí

Pokud bychom měli shrnout historii sociální práce a také sociální pedagogiky, museli bychom dát za pravdu tvrzení, že dějiny lidstva jsou vlastně dějinami lidské touhy a práva na normální existenci bez příkoří. Jsou během na dlouhou trať za udržení důstojnosti a práv jednotlivce i celé společnosti a cesta to není vždy lehká, ba naopak. Pomoc se od dobročinnosti velmi pozvolna rozvíjela v povinnost, postarat se. Sociální práce a sociální pedagogika se jako interdisciplinární obory rozvíjely především v návaznosti na činnost filantropických a charitativních organizací. Vedle rozvoje těchto věd stojí již od začátku křesťanství. (Oláh, Schavel a Ondušová, 2008)

Od neuvědomělého poskytování pomoci se obě tyto disciplíny vyvinuly ve dvě ohraničené disciplíny, které se každá rozvinuly jiným směrem, přesto však zůstávají neodmyslitelně spjaté.

Pro lepší představu uvedeme závěrem této kapitoly znázornění vývoje těchto disciplín.

Obrázek č. 1: Vývoj pomoci v sociální práci a sociální pedagogice

Zdroj: Schillinger, 1999.

2 TEORETICKÉ MODELY DVOU DISCIPLÍN

Pro pochopení vztahu sociální pedagogiky a sociální práce je nejen potřeba znát jejich historický vývoj. Je také potřeba objasnit základní pojmosloví obou těchto disciplín a nastínit tak jejich ukotvení v systému společenských a pedagogických věd.

2.1 Teoretické modely sociální pedagogiky a základní pojmy

Jako první pojem musíme objasnit pojem **výchova**. Podle Jůzla (2010, s. 16), *je výchova cílevědomé, záměrné, systematické, plánovité a všestranné působení na jedince tak, aby byl schopen plnit společenské úkoly (pracovat, dále se vzdělávat apod.) i úkoly v osobním životě*.

Jiní autoři (Bakošová a kol., 2013, s. 465) uvádí, že výchova je „záměrné, systematické působení na děti a mládež, které je zaměřeno na rozvoj sedmi dimenzí osobnosti. Biologicko-vitální, racionálně kognitivní, emocionálně afektivní, komunikační, psychomotorickou, volní a etnickou. Cílem je potom stabilizace a integrování osobnosti. Bakošová (2008) v další své publikaci také ještě píše, že se jedná o vztah vychovatele a vychovávaného, což nemůžeme opomenout.

Je také důležité zmínit pohled, se kterým je na výchovu nahlíženo. Autoři, kteří se výchovou zabývají ve svých dílech, mluví o širším a užším pojetí.

Někdy je uváděno, že v širším smyslu můžeme výchovu ztotožnit ze socializací. V užším smyslu se definice výchovy hodně podobají, protože obsahují pojmy jako dlouhodobost, cílevědomé a záměrné působení, které se zaměřuje na utváření hodnotového systému jedince, mravní jednání a výsledkem má být osobnost, která je kultivovaná, celistvá a otevřená problémům dnešní společnosti. (Bakošová, 2005).

Podle Pelikána (2007), jde také o cílevědomé a záměrné vytváření a ovlivňování podmínek, které umožňují optimální rozvoj jedince v souladu s jeho individuálními dispozicemi.

Výše zmíněné definice se v podstatě výrazně neliší. Myslíme si, že důležitější než samotný pojem výchovy, je otázka, **jak** by měla optimální výchova v dnešním světě vypadat. Rodiče – vychovatel, by měli děti vést – komunikací a svým osobním příkladem - ke starým a osvědčeným hodnotám, jako jsou láska, pomoc druhému, lidská práva, sebeúcta a úcta k ostatním lidem. Rodiče mají dítěti předat takový žebříček hodnot, aby mělo mít

šanci být šťastné a mělo potenciál činit šťastnými i své okolí. V dnešní době výchově částečně konkuruje nebývalý rozvoj komunikačních technologií a sociálních sítí. I zde však platí rozhodující a konečné slovo rodičů, kteří musí být opatrnými a důslednými průvodci těmito moderními prostředky. Rodina má tedy v procesu výchovy nezastupitelnou a primární roli. To, co se dítě doma naučí, může škola a ostatní výchovně vzdělávací instituce pouze rozvíjet a posilovat.

V souvislosti s tím je nutné také popsat pojem **socializace**, což je vrůstání jednotlivce do společnosti přes osvojení si jazyka, poznatků, kultury, vědomostí a hodnot. (Bakošová, 2005). Všechno, co se tohoto týká, podmínek života lidí a vztahů mezi nimi můžeme potom označit jako **sociální**. Nicméně tento termín může označovat také negativní aspekty, například sociální vyloučení, sociální rizika apod. (Vrtišková, 2009).

S pojmem socializace souvisí také pojem sociální role a sociální status. Role je chování člověka, které se od dané role očekává. Člověk v rámci svého života své role vytváří, přizpůsobuje a mění. Sociální status je s těmito rolemi neodmyslitelně spjat a vyjadřuje postavení jednotlivce v dané společnosti. A stejně jako role, může být status získaný, či vrozený. (Klein, Rosinský, 2010).

Hlavním bodem definic sociální pedagogiky bývá vliv prostředí na socializaci člověka, proto je v rámci pochopení důležité taktéž jej objasnit. **Sociální prostředí** je *system neúmyslných, spontánních vlivů, které působí na člověka nejen pozitivně, ale i negativně a jehož poznávání patří k hlavním úkolům sociální pedagogiky*. (Bakošová a kol., 2013, s. 276). Vztah mezi těmito vlivy prostředí, vychovávaným a vychovatelem potom nazýváme **výchovný proces**, jenž může být vědomý či spontánní a je v souladu s individuálními potřebami jednotlivce. (Bakošová, 2005).

V neposlední řadě je nutno pokusit se objasnit jeden ze stěžejních termínů této práce, a to pojem **sociální pedagogika**. Z předchozí kapitoly je více než zřejmé, že chápání sociální pedagogiky se liší autor od autora a také, že se pojetí tohoto pojmu historicky vyvíjelo a bylo ovlivněno především historickými událostmi ve společnosti po celém světě. Ale různorodost pojetí vidíme i v případě, kdy se zaměříme na pojetí současných osobností sociální pedagogiky. Ani na přelomu století není pojetí sociální pedagogiky jednoznačné.

V terminologickém výkladovém slovníku (Bakošová a kol., 2013, s. 333) ze sociální pedagogiky najdeme následující 3 pojetí:

- *Sociální pedagogika jako věda, která zkoumá společenské cíle výchovy a zdůrazňuje sociální determinaci výchovy a vývoje člověka (P. Natorp, P. Barth, K. Mollenhauer).*
- *Sociální pedagogika jako odpověď na problémy moderní společnosti (K. Mager, J. Schilling, P. Ondrejko).*
- *Sociální pedagogika jako věda o sociálních aspektech výchovy (O. Baláž, B. Kraus, M. Přadka).*

Schilling (1999) sociální pedagogikou rozumí široké a rozdílné množství zařízení a sociálních služeb, které zahrnují různé oblasti činnosti, metody, způsoby jednání. Podle něj je sociální pedagogika odbornou sociální prací, která má různé úkoly v oblasti výchovy.

Jedna z nejznámějších slovenských autorek, Zlatica Bakošová (1994, s. 10) charakterizuje sociální pedagogiku jako *hraniční vědní disciplínu mezi pedagogikou a sociologií, která patří do soustavy pedagogických věd. Zkoumá vztahy mezi sociálním prostředím a výchovou, formy sociální pomoci a péče o děti, mládež a dospělé, tedy člověka v sociálním prostředí*. Obdobně Noac (in Loukotová, 2003, s. 162) zahrnuje pod pojem sociální pedagogika zejména pomoc a výchovu.

Podle Matouška (2008, s. 199) jde o *odbornou disciplínu, která se zabývá rozpoznáváním sociálních činitelů ohrožujících vývoj člověka, a uplatňováním postupů, jež vyvažují jejich nepříznivé působení*. Toto pojetí označuje Dopita (2003, s. 22) jako jedno ze tří současných vymezení, které vysvětluje sociální pedagogiku jako snahu usměrnit negativní vlivy prostředí tak, aby člověku umožnily vést odpovědný život. Druhým pojetím je podle něj sociální pedagogika jako jedna z vývojových fází sociologie výchovy. První pojetí sociální pedagogiky shrnuje jako pomoc dětem, mládeži a dospělým, podobně jako Schilling (1999).

Pokud se podíváme na všechny výše uvedené definice, můžeme najít několik společných jmenovatelů, které sociální pedagogice dávají její charakter a také vymezují předmět této disciplíny. Jsou to pomoc – populace – vlivy prostředí – výchova, jež byly v předchozím textu vysvětleny. Pokud bychom na základě tohoto měli vytvořit vlastní definici, pak je sociální pedagogika vědním oborem, který se jak v teorii, tak i v praxi snaží holistickým

ovlivňováním výchovného působení regulovat negativní vlivy prostředí na jedince, a to za využití poznatků z příbuzných vědních oborů.

Pokud bychom tedy měli jasně definovat předmět sociální pedagogiky, uvést jej můžeme tvrzením Bakošové (1994), která za předmět sociální pedagogiky označuje **prostředí**, které je potřeba ovlivňovat vytvářením výchovných podnětů podle potřeb jednotlivců a eliminovat a mírnit negativní vlivy, které sociální prostředí utváří.

K ovlivňování negativních vlivů a působení na jedince, především skrze výchovný proces realizuje sociální pedagogika pomocí různých metod činnosti. Tady musíme souhlasit s Bakošovou (2008), která hovoří o pojmové nejednotnosti v dostupné literatuře a zároveň předkládá vlastní strukturu deseti metod, které se pokusíme stručně shrnout.

První metodou je **kompence nevhodných podnětů**, jež spočívá především v kompenzaci chybějících podnětů prostředí. Tyto absentující podněty je potom potřeba alternovat jinou nabídkou, která však bude rozhodnutím jednotlivce. Zde je potřeba zabezpečit jednání tak, aby nedošlo k manipulaci. Druhá metoda **posílení vlastní kompetence**, kde se pomocí rozboru života jednotlivce zjišťuje, do jaké míry je on sám strůjcem svého bytí a zda a do jaké míry je někým nebo něčím ovlivňován, nebo manipulován. Z toho vyplývají potřeby a přání, které má každý člověk, jako jsou potřeba jistoty, bezpečí a seberealizace. Jedinec se může dostat do situace, kdy cítí frustraci, které může být způsobena např. nesouladem plánů a tužeb rodičů s individuálními potřebami dítěte. V takovémto případě má sociální pedagogika další metodu, a tou je **metoda nabídky podnětů vyplývající z individuálních potřeb**. S tím souvisí také **metoda plánování pozitivní perspektivy**, kdy je cílem sociálního pedagoga nabídnout příjemci svých služeb možnost vidět i jiné perspektivy ve svém životě. *Dobré je, pokud se stanou motivem pro změnu postoje k životu.* Takováto změna souvisí s budováním a potvrzováním si vlastní identity a autonomie, která vede k vnitřní spokojenosti. Sociální pedagog je zprostředkovatelem seberealizačních činností, které jednatel ani jeho rodina neznají. Sociální pedagog tady využívá **metodu podpory orientované na seberealizaci**. Další metoda je využívána v situacích, kde je potřeba sociálně pedagogické intervence – **výchovné a sociální poradenství**. Tady sociální pedagog rozpoznává takovéto situace a snaží se o to, aby jedinec pochopil, co má na sobě změnit. Vedle poradenství neodmyslitelně stojí také snaha o snížení rizik, které vyvolávají problém, a zde je důležité zmínit také další metody, a to **preventivní metody**. Ty zahrnují všechny stupně prevence –

primární, sekundární i terciální. Pro výměnu informací mezi sociálními pedagogy a odborníky z jiných profesí jsou potom důležité **konzultační aktivity**, které mohou také sloužit při poskytování konzultací rodičům, dětem nebo mládeži. Posledními metodami jsou **supervize**, jež znamená odborný dohled jiného odborníka, který sleduje práci sociálního pedagoga a klienta. Pro sociálního pedagoga je to zpětná vazba, díky které má náhled na správnost metod a technik, které použil. No a poslední metodou, kterou Bakošová uvádí je **intervence**. Což je *odborný zásah, který má zabránit dalšímu prohlubování problému*. Je důležitý v situaci, když už si není člověk schopen pomoci sám a kdy poradenství ani konzultace již nestačí. (Bakošová, 2008, s. 59 – 62).

Pokud bychom měly tento desetistupňový model zhodnotit, je nutné poznamenat, že je zde patrný velký vliv teorie sociální práce. Argumentem pro toto tvrzení bude výčet metod sociální práce v další podkapitole.

Jak již bylo uvedeno v začátcích naší práce, je sociální pedagogika vědou transdisciplinární a stojí na rozhraní několika vědních oborů, které ji svým způsobem více či méně ovlivnily. Podle našeho názoru je jedním z velmi diskutovaných především výše zmíněný vztah sociální pedagogiky a sociální práce. A tak, jako jsme v první části hovořili o teoretické základně sociální pedagogiky, je teď pro důkladné pochopení vztahu těchto dvou disciplín nutno stejným způsobem nastínit také teoretické modely sociální práce.

2.2 Teoretické modely sociální práce

Stejně jako u sociální pedagogiky, tak i u sociální práce je potřeba objasnění základních pojmů, které jsou pro pochopení a vymezení sociální práce potřebné.

K základním pojmům můžeme řadit **sociální pomoc**, o které hovoříme v případě, pokud jsou ohroženy základní životní potřeby jedince. Můžeme se s ní setkat např. ve formě finančních dávek, nebo ve formě poradenství či věcné pomoci. (Bakošová, Lubelcová, Potočárová, 2005).

S takovou to formou pomoci se setkáváme především v rámci **sociální politiky** státu. Sociální politika je podle Krebse (2002) stručně řečeno politika, která se primárně snaží o zkvalitnění životních podmínek člověka.

Společným pojmem pro sociální pedagogiku i sociální práci je **sociální prevence**. Jejím cílem je především změna nepříznivých sociálních podmínek, která vede k šíření sociálně

patologických jevů ve společnosti. Ovlivňuje proces socializace a **sociální integrace**, která je procesem zapojení zpět do společnosti. V opozici stojí pojem **sociální exkluze**, což znamená, že se jednotlivec dostane na okraj společnosti a nemůže žít takový život, který je v dané společnosti běžný. (Vrtišková, 2009).

Nejenom sociální práce, ale také **sociální služby** jsou dvěma hlavními nástroji sociální politiky, které občanům poskytují pomoc. Podle ministerstva práce a sociálních věcí (portál MPSV, 2015) zajišťují *pomoc při péči o vlastní osobu, zajištění stravování, ubytování, pomoc při zajištění chodu domácnosti, ošetřování, pomoc s výchovou, poskytnutí informace, zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, psycho- a socioterapie, pomoc při prosazování práv a zájmů*. Poskytují tedy pomoc všem lidem, kteří mají nějaký **sociální problém**.

Tento pojem je v oblasti sociální práce nejčastěji používán a stručně jej můžeme vysvětlit jako situaci, která je pro člověka obtížná a jíž je nutno věnovat pozornost a korigovat je za pomocí různých vyrovnávacích opatření. (Vrtišková, 2009). Ten, který takovouto situaci není vlastními silami schopen zvládnout a potřebuje pomoc, je potom **klient**. (Paulík, 2004).

A v neposlední řadě nejdůležitějším pojmem, který se budeme snažit vysvětlit, je pojem **sociální práce**. Všimněme si, že pokud srovnáme definice sociální pedagogiky, které již byly zmíněny, a definice, které budou následně dále rozpracovány v textu, je jasně zřetelné, že zde není taková nejednoznačnost definic, tak jako v případě sociální pedagogiky.

Podle Navrátila (2001, s. 11) je *cílem sociální práce podpora sociálního fungování klienta v situaci, kdy je taková potřeba buď skupinově, nebo individuálně vnímána a vyjádřena. Sociální práce se profesionálně zabývá lidskými vztahy v souvislosti s výkonem sociálních rolí*.

Slovník sociální práce od Matouška (2008, s. 200) obsahuje definici, kde je sociální práce pojímána jako *disciplína i oblast praktické činnosti, jejichž cílem je odhalování, vysvětlování, zmírňování a řešení sociálních problémů*.

Stejně jako Jurajdové (2012) je nám blízká definice, která sociální práci definuje jako činnost, kterou nedělají ostatní pomáhající profese, např. lékaři, sestry, policie. Nicméně širokost této definice poskytuje moc velký prostor pro posunování hranic oboru, což může a také vyvolává nespokojené reakce.

Pokud bychom měli zmínit globální pojetí sociální práce, pak musíme zmínit také definici podle mezinárodní federace sociálních pracovníků, kdy je sociální práce označena jako profese především praktická, založená na akademické disciplíně, která podporuje sociální změnu a rozvoj, sociální soudržnost, posilování a svobodu lidí. Stojí na principech sociální spravedlnosti, lidských práv, kolektivní zodpovědnosti a respektu k rozmanitosti. Na základě znalostí z teorie sociální práce, sociálních věd a humanitních věd pak zapojuje lidi do řešení životních problémů, snaží se obohatit jejich potenciál a předejít problémům. (Portál IFSW, 2016).

Co se týče zaměření sociální práce, je v pojetí Navrátila (2001) vysvětlována ve třech rovinách:

1. Sociální práce jako terapeutická pomoc – kde je terapie způsobem pomoci, kdy klient může získat kontrolu nad vlastní situací a díky tomuto procesu je nastolena jeho psychosociální pohoda.

2. Sociální práce jako reforma společenského prostředí – kdy má být sociální práce nositelem poselství pro podporu kooperace a solidarity mezi lidmi a být u přerodu společnosti založené na rovnostářských principech.

3. Sociální práce jako sociálně – právní pomoc – na jedné straně je úkolem sociální práce zlepšování systému sociálních služeb, na straně druhé je to zabezpečování naplnění individuálních požadavků lidí směrem k takovému systému sociálních služeb.

Zdrojem profesní identity sociální práce je využití teorií sociální práce, které často vznikají využitím teorií vzešlých z jiných oborů. Jejich specifická adaptace na konkrétní řešení problémů u klientů vede potom k jejich dotváření a umožňuje vnímat člověka jako celistvou bytost zakotvenou v prostředí. (Jurajdová, 2012).

Jejich typy zmiňuje ve své monografii Navrátil (cit. podle Sibeon, 1999, s. 27) a jež zde pro lepší pochopení nyní uvádíme:

Tabulka č. 2: Typy teorií v sociální práci

Typy Teorií	Formální teorie	Neformální teorie
Teorie o sociální práci	Formálně psané teorie, definující povahu a cíle sociálního zabezpečení (liberální, konzervativní, marxistická, teorie rolí apod.)	Morální, politické, kulturní hodnoty, které ovlivňují jednání sociálních pracovníků a na jejichž základě pak sociální pracovníci vnímají svou úlohu.
Teorie sociální práce	Formálně psané teorie intervence (rodinná terapie, logoterapie, transakční analýza atd.)	Induktivně odvozená nepsaná teorie intervence utvářená na základě praktických zkušeností
Teorie klientova světa	Formálně psané teorie o předmětech sociálních věd (teorie osobnosti, rasy, pohlaví, vztahů, teorie psychoanalýzy atd.)	Sociální pracovníci uplatňují ve své praxi zkušenosti i obecné kulturní předpoklady (normální chování, dobrá rodina apod.)

Tyto teorie, nebo v následujícím výčtu je lepší použít slovo metody, můžeme také třídit podle počtu klientů, s nimiž sociální pracovník pracuje a to na sociální práci **s jednotlivcem, rodinou, skupinou** nebo **s komunitou**. Pro sociální pracovníky je stěžejní znát více metod, které při své práci mohou použít a to pro lepší pochopení klienta. Proto považujeme za důležité vybrat několik teorií a alespoň stručně je charakterizovat. (Mühlpachr, 2004).

První metodou, je dle výše zmíněného Mühlpachra (2004) **případová sociální práce**, neboli casemanagement, neboli práce s jednotlivcem. Tato metoda vychází s názoru, že pro pochopení problémů, které u klientů nastávají, je potřeba podívat se na období dětství, dospívání a dospělosti a hledat tam narušení, které způsobilo současnou situaci. Tedy narušení vztahů vnějších i vnitřních a také postojů k okolí.

Zde si dovolíme poznamenat, že zakladatelkou případové práce V ČR je podle Skarupské (2015) Marie Krakešová.

Druhou metodou, která je pro sociální práci typická a byla významně ovlivněna poznatky o skupinovém chování v rámci výzkumů v psychologii, je **skupinová sociální práce**. Je při ní využíváno vzájemného sdílení členů skupiny, kdy se v rámci interakcí ve skupině vytváří prostor vzájemné pomoci a tyto zkušenosti pomáhají růstu osobnosti člověka a také jsou příležitostí ke změnám postojů, či vlastního směru v životě. (Navrátil, 2001).

Jako jednu z hlavních metod je potom nutno zmínit třetí metodu - **práci komunitní**, kde je klientem komunita. Jednotlivci, skupiny a organizace jsou potom zapojeni do plánování a organizování kolektivní aktivity lidí, jež je zaměřena na společný cíl, a tedy ovlivnit společné problémy a určité potřeby. Pro profesionální sociální komunitní práci je potom charakteristická podpora svépomocných skupin a zlepšování efektivity distribuce služeb a také změně společenských vztahů například u marginalizovaných skupin obyvatelstva. (Navrátil, 2001).

2.3 Dílčí shrnutí

Teorie sociální pedagogiky a sociální práce má sice společný základ, nicméně je z předchozího textu znát, že každý obor šel svou vlastní cestou. Co se týče pojmosloví, je v mnohém společné, ale v případě sociální pedagogiky jasně převládá hledisko sociálně - výchovného působení na člověka, za pochopení důležitosti okolních vlivů. V případě sociální práce je potom hlavním cílem zplnomocnit člověka a vybavit jej schopnostmi, které povedou k účinné sebebomoci a pomohou mu vést lepší a spokojenější život.

3 SOUČASNÉ POSTAVENÍ SOCIÁLNÍ PRÁCE A SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKY

Na základě předchozího textu se pokusíme o shrnutí podobností a odlišností sociální práce a sociální pedagogiky, které považujeme za stěžejní pro pochopení a zamyšlení se nad vztahem těchto dvou disciplín, který je velice specifický.

Oběma disciplínám je nutno přiznat stejný teoretický základ a také mezioborový charakter, a byť jsou pro mnoho autorů tyto disciplíny totožné, nebo dokonce identické, my se budeme soustředit na odlišnosti. Na začátek bychom zmínily přístupy ke vztahu těchto dvou disciplín, které ukazují, že vztah sociální práce a sociální pedagogiky není jednoznačně vymezený.

První přístup je podle Hroncové (2003) diferencovaný, který vidí tyto dvě disciplíny jako dvě samostatné vědy a je to přístup typický pro anglicky mluvící země. Druhý přístup je identifikační, který nečiní rozdíl mezi sociální prací a sociální pedagogikou a má je za jednu disciplínu. Tento přístup je příznačný pro německy mluvící země a zvláště v posledních letech má výrazně integrační charakter. Třetí přístup je konvergentní, uvádí Kraus (2008). Ten je typický například pro Polsko anebo Slovensko. Sociální práce je tak chápána jako součást sociální pedagogiky, či její specializace, která má v těchto zemích daleko silnější tradici. Je zde typický výrazně integrační charakter, ovšem se zachováním samostatnosti každého oboru, doplňuje tento autor (2001).

Podle některých názorů je tomu přesně naopak a sociální práce je základem pro sociální pedagogiku. Sociální pedagogika z ní čerpá a přebírá její teoretickou základnu.

Pokud bychom měli zhodnotit přístup v České republice, označili bychom jej podle Krause (2001) jako diferencovaný. Je to způsobeno především vývojem, protože u nás je rozvoj sociální práce spojen s prací na sociologických pracovištích, proto přejímáme model anglicky hovořících zemí. Kdežto například na Slovensku byl rozvoj sociální práce doménou pedagogických fakult a kateder.

Skarupská (2015) však má za to, že se sociální práce u nás rozvíjela především na filozofických pracovištích a samostatně pak na sociálních - Masarykova škola sociální a zdravotní, Vysoká škola politická a sociální.

Podle Krause (2001), má sociální práce za sebou daleko větší historii v zahraničí, nežli u nás.

S tím si dovolíme nesouhlasit, protože podle Skarupské (2015) vznik první školy sociální práce datován na rok 1917, což kopíruje okolní svět.

Postupem času se stala plně integrovanou vědní disciplínou i přesto, že z počátku se o její svébytnosti vedly diskuze. Sepjatost sociální práce s praxí vede v mnoha případech k názoru, že sociální pedagogika je pro sociální práci teoretickou základnou (Kraus, 2001), což jsou ale v dnešní době již překonané názory, od kterých se ustupuje.

Již od počátku je charakter sociální práce prakticko-organizační, kdy učí člověka pomoci si sám. Sociální pedagogika se potom zabývá výchovným působením na rizikové skupiny mládeže a dospělých a je aplikovaným odvětvím pedagogiky. Klade důraz na sociální charakter výchovy. (Thelenová, 2011).

Žilová (2005) chápe vztah těchto dvou disciplín jako prvek sociální pomoci, která je v praxi realizována pomocí sociální práce. Sociální pedagogika potom sociální práci pomáhá svými metodami a technikami práce v rozvoji vlastního potenciálu jednotlivce a vedení spokojeného a odpovědného života v konkrétní společnosti. Jde o kooperativní vztah s cílem nápravy problému.

Zde opět vidíme již překonaný názor, kdy autorka píše o přejímání metod sociální pedagogiky sociální prací.

My se ztotožňujeme s názorem Mühlpachra (2004), kdy je sociální práce daleko rozsáhlejším pojmem, který odpovídá více mezinárodní terminologii a sociální pedagogika zastřešuje pouze oblasti s pedagogickými záměry, nicméně se tyto dvě disciplíny v oblasti sociálně pedagogických činností prolínají a zdůrazňují pojem pomoc.

Podle Schillinga (1999, s. 107-113) je oddělování těchto dvou pojmů zbytečné. Uvádí, že až do středověku mají tyto dvě disciplíny společné kořeny. Sociální práce podle něj *nesprávně chápe své dějiny a svůj historický vývoj a snaží se o nepedagogický charakter, přitom spousta výzkumů ukazuje, že je sociální práce v základě pedagogická.*

Tyto pedagogické tendence pak tento autor shrnuje ve třech základních rovinách. Za prvé se mění klientela sociální práce. Už to nejsou jen osoby na okraji společnosti, ale socializace celé společnosti. Za druhé se rozšiřuje působnost sociální práce do školských zařízení a i jiných odvětví, které byly do této doby zastřešeny jinými obory. Sociální práce tak přebírá úlohy, které byly dříve úlohami vzdělávacích zařízení. No a za třetí je třeba vidět pedagogizaci sociální práce v jednotlivých metodách a postupech sociální práce.

Jako příklad můžeme uvést základní myšlenku práce sociálního pracovníka s klientem. Cílem této pomoci je **naučit** (vychovat) jej tak, aby si - pokud to samozřejmě somatický a mentální stav dovolí - uměl pomoci a řešit své problémy do maximální možné míry sám. Je zde patrný prvek výchovy: sociální pracovník učí klienta sociálním dovednostem, které povedou k životu podle jeho představ.

Zajímavým způsobem je pojímán rozdíl mezi sociální prací a sociální pedagogikou ve srovnání činnosti sociálního pracovníka a sociálního pedagoga podle Čecha a Čerstvé (2008, In. Soják, s. 28). *Sociální pracovník se zabývá problémem teď a tady, snaží se o zmenšování rizik, klade si malé, dosažitelné a terminované cíle. Sociální pedagog přistupuje ke klientovi celistvěji, prostřednictvím výchovy se zaměřuje na jeho hodnotový, postojový systém, přístup k problémům, seberealizaci, sebeakceptaci atd., a usiluje tak o změnu osobnosti.*

Podle našeho názoru je sice pedagogizující tendence jistě patrná, ale sociální práce je pro nás pořád disciplínou spadající do soustavy sociologických věd a blíž má jistě více k sociologii, nežli k pedagogice. Sociální pedagogika je potom součástí systémů věd pedagogických a tedy má poněkud odlišnou základnu.

Přístup k těmto dvou významným oborům je opravdu různorodý a my se nyní pokusíme o vyložení zajímavějším způsobem.

3.1 Vztah dvou disciplín pohledem dvou významných autorů

Nyní se pokusíme o vymezení vztahu těchto dvou disciplín z pohledu vybraných významných autorů a osobností sociální pedagogiky v současnosti. Pro lepší kontrast jsme vybrali pojetí profesora Blahoslava Krause, který je významným představitelem české sociální pedagogiky a na druhé straně názor profesorky Jolany Hroncové, která je dle našeho názoru jednou z nejvýznamnějších postav sociální pedagogiky na Slovensku.

Profesor Kraus stál jako jeden z dalších u zrodu, nebo řekněme renesance sociální pedagogiky po roce 1990. Vývoj sociální pedagogiky byl v té době dosti chaotický. Někteří autoři vymezovali sociální pedagogiku jako celou obecnou pedagogiku. Jiní ji viděli spíše jako výchovu směřovanou na sociálně postižené. Hranice mezi sociální pedagogikou a ostatními vědními obory, např. sociologií, sociologií výchovy, pedagogikou, sociální prací aj., byla velmi těžko definovatelná. A zvláště vztah mezi sociální prací a sociální pedagogikou vidí Kraus jako aktuální téma. V Německu jdou tyto

dva obory ruku v ruce, v Polsku je v posledním desetiletí patrné osamostatňování sociální práce. Slovenská sociální pedagogika je na tom dosti podobně. Kdysi vnímala sociální práci jako součást sociální pedagogiky. V České republice se oba obory v porevolučním období vyvíjely naprosto samostatně. (Žumárová, 2013).

Jako stěžejní titul, který hodně přispěl k vymezení sociální pedagogiky, sám Kraus vidí v monografii *Člověk-prostředí-výchova* a také *Základy sociální pedagogiky*, kterých je spoluautorem, a které ukázaly směr ubírání se tohoto oboru. Podle jeho pojetí je vztah a rozvoj sociální pedagogiky a sociální práce přímo úměrný zemi a pracovišti, kde se sociální pedagogika a sociální práce vyučuje a jak je profesně orientován kolektiv vyučujících. Protože v začátcích sociální pedagogika navazovala především na vychovatelství a centrem tohoto dění bylo Brno či Hradec Králové. S pozdějším otevřením dalších pracovišť se také vytvořilo různorodé zaměření a pojetí. (Žumárová, 2013).

Pojetí vztahu sociální pedagogiky a sociální práce podle profesora Krause (2001, s. 30, 31) bychom zakončily jeho myšlenkou z již zmíněné monografie, která jako nejideálnější pojetí vztahu vidí přístup konvergentní, tedy integraci při zachování svébytnosti obou oborů. *Rozdíly a onu autonomii obou oborů lze pozorovat tedy především z hlediska optiky vidění, z jakého zorného úhlu pohledu se na tuto situaci díváme (hledisko epistemologické). A i kdyby bylo toto hledisko velmi blízké, je vždy lepší pohled dvojí nežli jeden.* Tyto odlišné snahy v přístupu vedly k pokusu o vytvoření jakéhosi nadřazeného termínu **Sociální studia** pro studijní obory.

Jak jsme již uvedli, je pro komparaci vztahu sociální práce a sociální pedagogiky velmi užitečné se na to podívat tak pohledem Slovenské krajiny; toto obohacení spatřujeme právě v odlišném vývoji sociální práce sociální pedagogiky na Slovensku.

Tak jako jsme zmínili, že u zrodu sociální pedagogiky u nás po roce 1990, stál profesor Kraus, stejně tak musíme uvést profesorku Jolanu Hroncovou. Její sociálně pedagogická orientace je spojena s jejím doktorandským studiem a také vedením profesora Baláže, který ji velice ovlivnil, a jež byl podle ní zakladatelem sociální pedagogiky na Slovensku. Stejná historie našich dvou států napovídá, že také na Slovensku byl rozvoj sociální pedagogiky velmi chaotický. Byla nejasná profilace tohoto oboru, byl nekonceptní a také vyvstal problém v neujasněnosti vztahu sociální práce a sociální pedagogiky. Sociální práci zde rozvíjeli především pedagogové a pedagogická pracoviště. Nicméně vývoj obou oborů byl do značné míry odlišný. (Hroncová, 2014).

V České republice stejně tak jako na Slovensku existuje profese sociální pracovník. Nicméně s profesí sociálního pedagoga již je to jiné. Oproti České republice je na Slovensku profese sociálního pedagoga už ukotvena v zákoně č. 317/2009 Z.z. o pedagogických zamestnancoch, a to dokonce už od roku 2009. Podle tohoto zákona v §24 je sociální pedagog odborným pracovníkem, který *vykonává odborné činnosti v rámci prevence, intervence a poskytování poradenství hlavně pro děti a žáky ohrožené sociálně-patologickými jevy, ze sociálně znevýhodněného prostředí, drogově závislým anebo jinak znevýhodněným dětem a žákům, jejich zákonným zástupcům a pedagogickým zaměstnancům škol a školních zařízení. Sociální pedagog plní úlohy sociální výchovy, podpory prosociálního, etického chování, sociálně pedagogické diagnostiky prostředí a vztahů, sociálně pedagogického poradenství, prevence sociálně patologických jevů a reedukace chování. Vykonává expertní činnost a osvětovou činnost.*

Důležité je však k výše zmíněnému poznamenat, že už i u nás se pracuje na vymezení profese sociálního pedagoga zákonem, což bylo jedním ze základních cílů Asociace vzdělavatelů v sociální pedagogice, která vznikla v roce 2013. Argumenty, které byly na základě jejich činnosti zformulovány, poslouží jako podklad pro novelizaci zákona o pedagogických pracovnících č. 563/2004 Sb. (Hladík, 2014).

Hroncová (2000) také upozorňuje na fakt, že vztahu sociální práce a sociální pedagogiky se na Slovensku nevěnuje náležitá pozornost. Ve většině případů se objevují pouze úryvky v časopiseckých zdrojích, či příspěvky ve sbornících z různých konferencí.

V případě obou disciplín mluví o společné funkci a možné odpovědi na problémy dnešní společnosti. Sociální pedagogika je podle ní především pedagogickou disciplínou, kdežto sociální práci vidí jako disciplínu, která ze sociální pedagogiky vychází a také se na ní podílí. Sociální pedagogika zdůrazňuje především aspekty sociálně výchovné, je více teoretická a všeobecná. Sociální práce její rámec přesahuje svou praktičností a využívá poznatky z dalších věd. Závěrem je možno říct, že hlavním rozdílem mezi českou a slovenskou sociální pedagogikou je tendence jejich vývoje. U nás je patrné samostatné postavení dvou disciplín, na Slovensku je patrná postupná konvergence.

Ovšem pokud bychom měli srovnat tyto dva názory a informace, které nám byly při psaní tohoto textu dostupné, oba shodně tvrdí, že konvergentní přístup je ten správný. (Hroncová, Hudecová, Matulayová, 2000).

3.2 Dílčí shrnutí

Problematika vztahu sociální práce a sociální pedagogiky je dozajista stále velmi aktuální a stále nedostatečně vymezená, a to jak v České republice, tak i na Slovensku. Tyto dvě disciplíny mají mnoho společného avšak je potřeba je vnímat jako dvě samostatné disciplíny; je potřeba pochopit, že na základě společných kořenů, historického vývoje a pedagogických prvků se budou vždy prolínat v mnoha směrech. Do budoucnosti bude dále dosti naléhavé správné a jasné vymezení těchto oborů a snaha o větší spolupráci v rámci těchto dvou vědních disciplín.

4 VZDĚLÁVÁNÍ V RÁMCI OBORŮ SOCIÁLNÍ PRÁCE A SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKY SE ZAMĚŘENÍM NA PROFIL ABSOLVENTŮ

Vzdělávání v rámci sociální práce a také sociální pedagogiky je jistě nutnou podmínkou profesionalizace těchto oborů. I toto vzdělávání prodělalo významný rozvoj nejen u nás, ale také například u našich sousedů na Slovensku. Rozvoj pracovišť, která se výukou oborů sociální práce a sociální pedagogiky zabývají, pokračuje s rostoucí nespokojeností společnosti a také s novými problémy, na které musí společnost reagovat.

4.1 Vzdělávání sociálních pracovníků a profil sociálního pracovníka

Jak již bylo uvedeno v kapitole zabývající se hledáním historických paralel sociální práce, je profese sociálního pracovníka relativně mladým oborem, který je datován do období konce 19. a počátkem 20. století, kdy se ve společnosti děje mnoho změn. V tomto období je tedy možné pozorovat první pokusy o výuku sociálních pracovníků.

Již v roce 1911 byla Alicí Masarykovou založena „Sociologická sekce“ na univerzitě Karlově, kde spolu E. Benešem realizovali přednášky pro studenty filozofické fakulty. Tito studenti pak jako pomocníci Okresní péče o mládež chodili do rodin, které byly pod dohledem úřadu, a které se staraly o zanedbané a osiřelé děti. V roce 1918 pak byla založena **Ženská vyšší škola pro sociální péči**, jejíž studium trvalo 1 rok a později se toto studium rozšířila na dvouleté pomaturitní studium pod názvem **Vyšší škola sociální péče**. První absolventi vyšli ze školy v roce 1920, tedy je možné sem zasadit vznik oboru sociální práce na našem území. (Vrtišková, 2009).

Výkon profesionální sociální práce byl však spíš spojován s dobročinnou službou, tedy oblast sociální péče měla tuto práci konanou za mzdu problém přijmout. Absolventky založily spolek absolventek VŠSP a po intervencích u ministerstev a sociálních a zdravotních institucích se postaraly o to, aby práci sociálních pracovníků vykonávali pouze kvalifikovaní pracovníci. (Vrtišková, 2009).

V roce 1926 byla založena první střední **dvouletá škola pro sociálně zdravotní pečlivost** ve sv. Martine. Vzápětí potom byla v Brně započata činnost **Městské dvouleté školy sociální při odborné škole pro ženská povolání „VESNA“**, která vznikla v roce 1927 v Brně. Hned po té následovaly i další školy, v Ostravě, Jihlavě, nebo například v Českých

Budějovicích. Absolventi těchto škol se uplatňují jak v rovině sociální, tak v rovině zdravotní. (Vrtišková, 2009).

Nicméně zde vyvstává potřeba vysokoškolsky vzdělaných pracovníků a to ještě před druhou světovou válkou.

Prvním milníkem byl vznik výzkumné skupiny pro studium sociální práce při sociologickém semináři Masarykovi univerzity v Brně. Představiteli byli A. I. Bláha, M. Krakešová, J. Krakeš a snažili se o rozvoj samostatné profese sociálního pracovníka. Druhým byl vznik **Masarykovy státní školy zdravotní a sociální péče** v Praze pod taktovkou MUDr. H. Pelce. Snahou jeho a ostatních lékařů byla nutnost vzniku zdravotně sociálních pracovníků, především činných v sociálním lékařství. V souvislosti se vznikem této školy zanikla Vyšší škola sociální. (Vrtišková, 2009).

Studium na Masarykově státní škole trvalo 2,5 let a bylo považováno za poloviční vysokoškolské. Přijati mohli být pouze uchazeči s dokončeným středoškolským vzděláním ukončeným maturitou. Studium zahrnovalo jak teoretický výcvik, tak praktickou výuku. (Vrtišková, 2009).

V období válečném v roce 1939, došlo k zavření českých vysokých škol. V roce 1945 je zřízena Vysoká škola politická a sociální v Praze se sociální fakultou zaměřenou na přípravu vysokoškolsky vzdělaných sociálních pracovníků a v roce 1947 se Brně zřizuje Vysoká škola sociální. Délka studia byla 8 semestrů. Tím byl i položen základní kámen pro rozvoj sociální práce jako samostatného vědního oboru v Československu. Bylo to také zásluhou zmíněné Krakešové, kdy její monografie *Psychogeneze sociálních případů* byla základním slovníkem sociální práce na příštích několik desetiletí. Bohužel, po únoru 1948 byla v roce 1951 zrušena VŠ v Brně a sociální fakulta v Praze a z původní VŠ politické a sociální zůstala pouze politická, která se následně stala školou ÚV KSČ a tím vypadla ze systému veřejných škol. (Skarupská, 2015).

V předchozích kapitolách už jsme zmínili, že v těchto letech byla sociální práce zbytečnou. Politické vedení naší země žilo v představě, že odstranilo nezaměstnanost i chudobu a sociální práce se pro ně stala tedy zbytečnou. Ovšem brzy se ukázalo, že ve společnosti vznikají také jiné problémy, což vedlo k obnovení pomaturitních studií v Praze, Brně a Ostravě v roce 1959. (Skarupská, 2015).

Po roce 1990 hovoříme o jakémsi boomu ve vývoji škol, kde se sociální práce vyučuje a to na úrovni střední, vyšší i vysokoškolské – Univerzita Karlova, Masarykova, Palackého

a postupně další univerzity, což šlo ruku v ruce také se změnou v celém obsahu vzdělávání v sociální práci a nejen to. Změna nastává v celkovém pojetí sociální práce. Při snahách o kvalitní výuku oboru vznikla v Brně **Asociace vzdělavatelů v sociální práci**, která se zasloužila o vznik profilu jak studia sociálních pracovníků na všech úrovních studia, jež jsou důležité pro vymezení jak teoretických, tak praktických znalostí a dovedností, kterými by měl být absolvent sociální práce opatřen po úspěšném ukončení studia. (Vrtišková, 2009).

Když pomineme středoškolskou výuku v sociální práci, je tento studijní obor v České republice vyučován na vyšších odborných školách formou tříletého studia, zakončeného absolutoriem a udělením titulu diplomovaný specialista (DiS.) bez další návaznosti. V rámci vysokoškolského vzdělání je tento obor realizován ve formě bakalářského tříletého studia (Bc.) a navazujícího magisterského studia (Mgr.) ukončeného v obou případech státní závěrečnou zkouškou. Dále je to studium doktorské, (PhD.) a také navazuje habilitační řízení. Tento obor jde podle dostupných zdrojů studovat na Jihočeské univerzitě v Českých Budějovicích, Masarykově univerzitě v Brně, Ostravské univerzitě v Ostravě, Pražské vysoké škole psychosociálních studií, Slezské univerzitě v Opavě, Technické univerzitě v Liberci, Univerzitě Hradec Králové, Univerzitě J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, Univerzitě Karlově v Praze, Univerzitě Palackého v Olomouci a na Západočeské univerzitě v Plzni. (Sociální revue, 2016).

Z tohoto výčtu je jasně patrné, jak moc je sociální práce důležitým oborem a také o kolik se rozšířil počet pracovišť, kde se tento studijní obor vyučuje.

4.2 Profil absolventa sociální práce

K výkonu povolání sociálního pracovníka je nutné disponovat hned několika předpoklady, které jsou pro výkon činnosti nezbytné a kromě těch, které se může člověk naučit, jsou tu i také, které by měl mít v sobě.

Osobnostní předpoklady

- **Vzdělání a odbornost** – jakými kvalifikačními předpoklady musí být sociální pracovník vybaven, stanoví v České republice zákon o sociálních službách č. 108/2006 sb. Proces vzdělávání však nikdy nekončí, je celoživotní.
- **Komunikační dovednosti** – ty jsou zapotřebí pro navázání vztahu jak s jednotlivcem, tak se skupinou, se kterou sociální pracovník pracuje. Tyto

dovednosti jsou o to více důležité, protože klienty jsou často lidé v nouzi ve špatném psychickém rozpoložení

- **Vyrovnanost** – neboli citová stabilita. Pokud se pracovník zná, dokáže identifikovat vlastní problémy a je schopen je úspěšně řešit se zdravou dávkou sebevědomí a pokud zná hranici, která je při zvládání emočního vypjetí potřeba, pak také dokáže pomoci klientům. Musí se umět ovládat a kontrolovat. Přílišný soucit je špatný stejně tak, jako lhostejnost. (Vrtišková, 2009).
- **Schopnost empatie** – je podle Matouška (2003) nejenom naslouchání, porozumění a vcítění se do pocitů klienta, ale dát mu také ono porozumění najevo
- **Zdatnost a inteligence** – *předpokládá se touha neustále obohacovat své znalosti, seznamovat se s novými teoriemi a praktickými technikami, číst odbornou literaturu a také si udržovat kondici správnou stravou a cvičením, protože pomáhat druhým je těžká a vysilující práce.* (Vrtišková, 2009, s. 52.)
- **Životní optimismus** – musí být opravdový, ne předstíraný. Umět ve správnou chvíli projevit smysl pro humor, nebýt ironický, poskytnout naději. Být kongruentní při jednání s klienty. (Vrtišková, 2009).

Profesní kompetence dle Havlíčkové (Portál MPSV, 2016).

- *profesionál a klíčová osoba pro klienta, jeho rodinu*
- *koordinuje práci multidisciplinárního týmu*
- *je zodpovědný za vytvoření, aktualizaci a provádění plánu pomoci*
- *diagnostikuje*
- *zná historii klienta*
- *zná sociální síť v regionu*
- *umí efektivně komunikovat*
- *má schopnosti směřující k pochopení situace klienta*
- *umí navázat vztah s klientem*
- *respektuje etické a profesní normy práce*

4.3 Vzdělávání sociálních pedagogů

Historie vývoje studijního oboru sociální práce je podstatně delší, než v případě sociální pedagogiky i přesto, že sociální pedagogika je oborem starším. Z dostupných zdrojů se nám povedlo zjistit, že obor sociální pedagogika se jako vysokoškolská disciplína začal

v České republice koncipovat a vyučovat až po roce 1990, což nám přijde zvláštní, vzhledem k silné historické tradici sociální pedagogiky. Nicméně je možné jeho stagnaci vysvětlit obdobím totalitních politických systémů – nejprve protektorátního pod diktátem nacismu a posléze komunistického, které společenské vědy podřizovaly svým ideologickým zájmům, dokonce je nechaly často svým cílům sloužit. Myšlenka „*všichni si musí být rovni*“ se po politickém rozvolnění v polistopadové éře rozplynula a prostor pro rozvoj učebního oboru sociální pedagogiky se začal postupně otevírat.

Toto období můžeme nazývat stádiem zavedení učebního předmětu. Prvním pracovištěm, kde se začala vyučovat sociální pedagogika, byla Masarykova univerzita v Brně. Hlavními osobnostmi, které se na rozvoji tohoto pracoviště podílely, byli Milan Přádka a Dana Knotová. Následovaly také další fakulty, kde se začalo s vyučováním sociální pedagogiky a to na pedagogické fakultě Univerzity Karlovy v Praze, kde je nutno zmínit jméno M. Hradečné, dále to byly Univerzita Palackého v Olomouci (S. Klapilová) nebo pedagogická fakulta Univerzity v Hradci Králové, kde působí již dříve zmíněný prof. Blahoslav Kraus, který u zrodu stál, či později Žumárová, Fischerová. (Bakošová, 2008).

V Akademickém roce 2005/2006 se sociální pedagogika studovala na celkem šesti vysokých školách: Jihočeské univerzitě v Českých Budějovicích, Masarykově univerzitě v Brně, Ostravské univerzitě v Ostravě, univerzitě V Hradci Králové, Karlově univerzitě v Praze a na Univerzitě Tomáše Bati ve Zlíně a to v celkem 14 studijních oborech a ve třech typech studijních programů – v bakalářském, magisterském a navazujícím magisterském v prezenční i kombinované formě. (Knotová, 2007).

V současné době uvádí ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (2016) na svých stránkách informace, kde je možné a hlavně v jakých oborech studovat sociální pedagogiku. Sociální pedagogika jednooborová, sociální pedagogika – prevence a resocializace, environmentální sociální pedagogika, sociální pedagogika a poradenství, sociální pedagogika a volný čas, sociální pedagogika pro forenzní a penitenciární praxi, sociální pedagogika pro policii, (předchozí dvě však v současné době nejsou nikde akreditovány), sociální pedagogika se zaměřením na etopedii, sociální pedagogika se zaměřením na práci v etopedických zařízeních, sociální pedagogika se zaměřením na tělesnou výchovu a sport. Tyto obory jsou realizovány ve studijních programech pedagogika, specializace v pedagogice a vychovatelství v programech bakalářských, magisterských, navazujících magisterských, doktorských a také je zde možnost absolvování habilitačního řízení. Tyto programy lze v současné době navštěvovat na

Karlově univerzitě v Praze, Masarykově univerzitě v Brně, Jihočeské univerzitě v Českých Budějovicích, univerzitě v Hradci Králové, Ostravské univerzitě v Ostravě, Univerzitě Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, Baťově univerzitě a Palackého univerzitě v Olomouci.

4.4 Profil absolventa sociální pedagogiky

Trváme na tom, že osobnostní předpoklady, které jsme uvedli pro studenta sociální práce, jsou totožné. Nejen z pohledu sociální pedagogiky, ale také pro ostatní pomáhající profese. Proto se zaměříme na uvedení konkrétních kompetencí sociálního pedagoga.

Profesní kompetence podle Procházky (2012).

- **kompetence oborová** – osvojení si teoretické základy pro správné pochopení své práce
- **kompetence psychologicko – poradenská** – v rámci poradenské činnosti umět nastolit správnou atmosféru pro to, aby se klient cítil bezpečně a mohl se svěřit pro lepší interpretaci jeho situace a správného plánu práce s jeho situací
- **organizační kompetence** - umět řídit svůj čas a plánovat systém své práce
- **kompetence diagnostická a intervenční** – identifikovat příčiny problémů dětí a dospělých a přijít na způsob pomoci.
- **kompetence reflexe vlastní činnosti** – schopnost vyvodit důsledky svého jednání a popřípadě tomu přizpůsobit své chování, přístupy a metody.

Bakošová (2008) dále uvádí:

- **kompetence výchovně vzdělávací** – rozvíjí prosociální chování, lidskost, asertivní chování, altruismus, úctu, a soucit především v oblasti výchovy dětí a mládeže. Do této oblasti patří také samovzdělávání.
- **kompetence prevence** – je to podpora postoje k přijetí a pochopení např. etnických menšin, k romskému etniku, k bezdomovcům, ke svobodným matkám, dětem ulice apod.
- **kompetence managementu** – dokázat koordinovat činnost spolupráce s odborníky, kteří jsou v dané problematice zainteresovaní.
- **kompetence převýchovy** - vhodná rekonstrukce osobnosti, přeučení, metoda sociální opory s cílem změnit odklon od normy – drogová závislost, kriminalita aj.

Závěrem nám přijde vhodné toto srovnávání ukončit přehledem paradigmat sociální práce a sociální pedagogiky podle Ondrejkooviče (2010, s. 463, 464).

Terapeutické paradigma - klientelizace, medicinalizace, individuální pomoc, terapeutická intervence, psychologizace, výcvik.

Makrosociální paradigma – sociální plánování, řešení makrosociálních problémů, zdůrazňování priority ekonomiky sociální politiky, přerozdělování, stát blahobytu.

Poradenské paradigma – práce s klientem prostřednictvím systémů poraden: pomoc obětem násilí, krizové a nízkoprahové centra, linky důvěry, manželské a předmanželské poradny, pedagogicko-psychologické poradny, právní poradny aj.

Vzdělávací paradigma – prosociální výchova, léčebná pedagogika v ústavech, individuální vzdělávání, vzdělávání v sociální zručnosti, rekvalifikace v nezaměstnanosti aj.

Eklektické a interaktivní paradigma – pokus o integraci a vzájemné propojení uváděných paradigmat.

4.5 Dílčí shrnutí

Závěrem lze konstatovat, že vzdělávání se v rámci oborů sociální práce a sociální pedagogiky vyvíjelo poněkud odlišně. Zatímco sociální práce se vyučovala už před rokem 1990, sociální pedagogika se začíná do terciálního vzdělávání prosazovat až po roce 1990. Rovněž je nanejvýš pozoruhodný fakt, že zatímco sociální práce se vyučuje v rámci středoškolského, vyššího a vysokoškolského vzdělání, sociální pedagogika nemá v rámci těchto stupňů vzdělávání zdaleka takové zastoupení. Koneckonců i vědomostní profil absolventů těchto dvou oborů ukazuje rozdíly, i když připouštíme na druhé straně podobnosti a prolínání těchto dvou profesí. Domníváme se, že - tak jak v ostatních příbuzných vědních oborech – možná až dramatický vývoj demografických změn (stárnutí populace, imigrace lidí z jiných kultur apod.) přinese nutně i do těchto studijních oborů změny. Pro následné kvalitní praktické fungování je proto nezbytné sjednotit různá vymezení těchto dvou oborů, ale také se dopracovat k jasné definici profese sociálního pracovníka a sociálního pedagoga. Důležitým cílem sociální pedagogiky pak by nepochybně mělo být prosazení profese sociálního pedagoga do českých právních norem a zařazení této profese do katalogu prací v ČR.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5 CHARAKTERISTIKY VÝZKUMU

Předkládaný výzkum se zaměřuje na vztah dvou vědních oborů – sociální pedagogiky a sociální práce z pohledu odborníků, kteří se obory přímo zabývají. Výzkumný soubor tvoří celkem tři skupiny informantů. První skupinou v rámci výzkumného souboru jsou akademičtí pracovníci těchto oborů. Druhou skupinou tvoří odborníci, kteří mají vystudovanou, jak sociální pedagogiku, tak sociální práci a pracují jako sociální pracovníci. Třetí skupinu dotazovaných tvoří odborníci, kteří vystudovali sociální pedagogiku a pracují jako sociální pracovníci.

5.1 Výzkumný problém

Výzkumným problémem je - popsat vztah sociální pedagogiky a sociální práce z pohledu odborníků – akademických pracovníků zmíněných oborů; odborníků, kteří mají vystudovaný obor sociální pedagogiky a sociální práce a pracují jako sociální pracovníci a odborníků, kteří vystudovali sociální pedagogiku a pracují jako sociální pracovníci.

5.2 Design výzkumného šetření

Cílem výzkumu je popsat z pohledu výše zmiňovaných odborníků výzkumného souboru vztah sociální pedagogiky a sociální práce v České republice a zjistit jakou roli má sociální práce při studiu sociální pedagogiky. Motivací k volbě tohoto výzkumného cíle bylo naše předchozí studium sociální práce. Až při studiu sociální pedagogiky se pro nás začalo jevit jako důležité, rozlišit tyto obory a zároveň zjistit, v čem tkví rozdílnost daných oborů. Výzkumný problém vychází z odborné literatury obou vědních oborů, konkrétní specifika vztahu sociální pedagogiky a sociální práce jsou na teoretické úrovni popsány v teoretické části práce.

V návaznosti na cíle výzkumu vznikly tyto **výzkumné otázky**:

hlavní výzkumná otázka 1:

Jaký je vztah oborů sociální pedagogiky a sociální práce u nás?

Dílní výzkumné otázky:

Jak vidí vztah sociální práce a sociální pedagogiky odborníci z praxe?

Jak tento vztah vidí odborníci z akademického prostředí?

Hlavní výzkumná otázka 2:

Je z pohledu odborníků při studiu sociální pedagogiky obor sociální práce důležitý?

Dílčí výzkumné otázky:

Jaké jsou důvody pro zařazení sociální práce do studia sociální pedagogiky?

5.3 Výzkumný soubor

Složení informantů bylo zvoleno ve snaze předložit pohled, jak lidí působících především v teoretické rovině, tak předložit pohled osob, které teorii praktikují v každodenní praxi. Postupně byli osloveni akademičtí pracovníci z oborů sociální pedagogiky a sociální práce. Část z nich byla oslovena na doporučení vedoucí diplomové práce, a to z pracoviště UTB, část byla oslovena na jiném pracovišti v Brně. Pro oslovení ostatních informantů bylo využito sociální sítě facebook, respektive skupiny současných a bývalých studentů UTB, která zde byla před několika lety vytvořena. Po prvním úspěchu při shánění informantů bylo využito metody „sněhové koule“ podle Hendla (2012, s. 150), kdy nám tyto osoby postupně předávaly kontakty na další informanty, většinou bývalé spolužáky apod. Z oslovených informantů odmítli poskytnout rozhovor pouze dva, a to z časových důvodů.

Tabulka č. 3 – Popis výzkumného souboru

	označení informantů	pohlaví informantů	délka praxe
akademičtí pracovníci oborů sociální pedagogika a sociální práce	I1	Žena	Nepřeje si zveřejnit
	I2	Žena	35
	I3	Muž	11
	I4	Muž	40
	I5	Žena	23
odborníci, kteří mají vystudovanou, jak sociální pedagogiku, tak sociální práci a pracují jako sociální pracovníci	I6	Žena	4
	I7	Žena	3
	I8	Muž	8
	I9	Žena	6
odborníci, kteří vystudovali sociální pedagogiku a pracují jako sociální pracovníci	I10	Žena	6
	I11	Žena	3
	I12	Žena	5

Zdroj: empirické šetření

6 ANALÝZA DAT A JEJICH INTERPRETACE

Následující kapitola je věnována analýze dat a jejich následné interpretaci. Na úvod kapitoly je nutné uvést, že je založena na tzv. zakotvené teorii.

Cílem výzkumu dle zakotvené teorie *není popsat singulární jevy, nýbrž generovat novou teorii. Tato teorie má být zakotvena v datech – to znamená, že výzkumník přistupuje k datovému materiálu s maximální nepředpojatostí a otevřenou myslí.* (Švaříček, Šed'ová et. al., 2007, s. 86) Zakotvená teorie obvykle pracuje s více typy kódování. Základními typy kódování je kódování otevřené, axiální a selektivní. (Strauss, Corbinová In Švaříček, Šed'ová et. al., 2007, s. 85). Jednotlivá kódování blíže definujeme v následující kapitole.

K získání dat je využita metoda kvalitativního výzkumu – polostrukturované rozhovory. Za kvalitativní výzkum lze považovat výzkum, jehož výsledků *se nedosahuje pomocí statistických metod nebo jiných způsobů kvantifikace.* (Glaser, Corbinová In Hendl, 2005, s. 48)

Kvalitativní výzkum má stejně, jako kvantitativní výzkum, svá pro i proti. K přednostem kvalitativního výzkumu lze řadit to, že *získává podrobný popis a vhled při zkoumání jedince, skupiny, události, fenoménu...umožňuje navrhnout teorie...studovat procesy.* (Hendl, 2005, s. 50) Zejména s přihlédnutím k těmto faktorům, je pro empirické šetření volena metoda kvalitativního výzkumu a je tak ustoupeno od původního záměru smíšené výzkumné strategie.

Polostrukturovaný rozhovor je vymezen dle Švaříčka a Šed'ové (et. al., 2007, s. 160), jako rozhovor, který vychází z předem stanovených okruhů témat, na která se výzkumník dotazuje. Od těchto stanovených okruhů je možné se v případě potřeby odchýlit, měnit pořadí otázek apod.

Konkrétní znění otázek použitých v rozhovorech uvádíme níže. Tyto otázky přímo navazují na výzkumné otázky, které jsou uvedeny v předchozím textu. V průběhu rozhovoru jsme nezaznamenali verbální, ani neverbální známky toho, že by kladené otázky byly některému z informantů nepříjemné.

Otázky použité v rozhovorech

- Který z oborů má u nás z historického hlediska větší tradici (větší zakotvení), sociální práce nebo sociální pedagogiky? A proč?

- Jaký je podle Vašeho názoru vztah těchto oborů u nás? Stojí u sebe, jsou každý zvlášť. Proč?
- V čem nebo kde se tyto obory prolínají?
- Jaké vidíte rozdíly ve vymezení sociální pedagogiky a sociální práce? Jak v teoretické tak v praktické rovině (v profesi)?
- Co by tedy měl dělat sociální pedagog a co sociální pracovník – konkrétní činnosti?
- Měl by být předmět sociální práce součástí studia oboru sociální pedagogika?
- Někteří autoři mluví o takovém prolínání a podobnosti těchto oborů, že mluví také o vzniku jednoho oboru, který by obsahoval sociální pedagogiku i sociální práci - co si o tom myslíte?
- Řekl/a byste, že je sociální pedagog sociálním pracovníkem a naopak? (synonymum?) Proč?
- Proč není v ČR sociální pedagog oficiální profesí?

6.1 Popis průběhu výzkumu

Rozhovory byly realizovány v průběhu měsíců února a března 2016. S žádostí o účast ve výzkumu bylo osloveno celkem 14 osob, přičemž 12 bylo ochotno se výzkumu účastnit. Účast ve výzkumu byla dobrovolná a proběhla bez nároku na finanční nebo jinou odměnu.

Každý z rozhovorů trval v průměru 40 minut, při rozhovoru nebyl nikdo další kromě mne a informanta přítomen.

Rozhovory probíhaly na pracovištích UTB, dále půdě jednotlivých zaměstnaneckých organizací odborníků. Většina informantů si přála být zachována v anonymitě, proto jsou v empirické části uvedeni pod označením I1, I2, I3...apod.

Před zahájením rozhovorů byli informanté dotázáni, zda souhlasí se záznamem rozhovorů na nahrávací zařízení, všichni informanté kromě jednoho souhlasili, tedy u jednoho účastníka byl rozhovor zaznamenán doslovným přepisem na papír, a po té přepsán do elektronické podoby.

Po nahrání rozhovorů byla nutná jejich doslovná transkripce. *Transkripce se nazývá proces převodu mluveného projevu z interview nebo ze skupinové diskuse do písemné*

podoby...Pro podrobné vyhodnocení je transkripce podmínkou. Je možné pak zdůrazňovat důležitá místa podtrháváním, opatřovat určitá místa komentářem....“ (Hendl, 2005, s. 208)

Ve chvíli, kdy byla data přepsána, bylo již možné směřovat proces výzkumu k analýze textů. Nejprve bylo ale nutné text opakovaně pročitat a hledat prostřednictvím kódování možnosti nového uspořádání textu. *Paralelně s tím, jak kódujeme jednotlivé rozhovory, záznamy z pozorování či jiné texty, si vytváříme seznam existujících kódů...Jakmile máme vytvořený seznam kódů, je možné začít s jejich systematickou kategorizací.* (Švaříček, Šedřová et. al., 2007, s. 220). Ke kódování bylo využito softwaru pro zpracování kvalitativních dat Atlas.ti, verze 7.5.4.

Jak bylo uvedeno již v předcházejícím textu, empirické šetření vychází ze zakotvené teorie, která vychází z více typů kódování. Nejdříve je přepsaný text podroben otevřenému kódování, následuje kódování axiální a na samotný závěr kódování selektivní.

Otevřené kódování probíhá v okamžiku, kdy výzkumník provádí *první průchod daty. Lokalizuje při tom témata v textu a přiřazuje jim označení... Otevřené kódování odhaluje v datech určitá témata.* (Hendl, 2005, s. 247) Podmínkou těchto témat je jejich vztah k výzkumným otázkám. (Hendl, 2005, s. 247). Otevřené kódování bylo prováděno v prostředí softwaru Atlas.ti, který nám umožnil snadnější průběh kódování. Přepisy kompletních rozhovorů v textu výzkumné části neuvádíme, jedná se o obsahově velmi rozsáhlý soubor. Ukázka jednoho přepsaného rozhovoru bude součástí příloh této diplomové práce.

Axiální kódování *„je technikou navazující na otevřené kódování. Jeho cílem je vytváření spojení mezi kategoriemi a subkategoriemi.“* (Strauss, Corbinová In Švaříček, Šedřová, 2007, s. 232) Cílem axiálního kódování je uvažování o jevu v souvislostech.

Selektivní kódování je posledním typem kódování, které je ve výzkumu využito. Selektivní kódování *„zahrnuje výběr jedné klíčové kategorie...všechny ostatní kategorie jsou potom vtaženy k této jediné centrální kategorii.“* (Hendl, 2005, s. 233) Centrální kategorie musí být v návaznosti na zkoumaný jev.

Po provedené kategorizaci následuje další proces zpracování dat, který není na tomto místě dále definován. Výzkumný postup směřuje k interpelaci získaných dat.

Aby bylo možné hodnotit získaná data, jako data objektivní, je nutné, aby si byl badatel vědom rizik prováděného výzkumu. K základním rizikům patří – ovlivnění informantů ze

strany badatele, tomuto riziku jsem se snažila předejít formulací otázek, nehodnotícím postojem k výpovědím informantů, nejen ve verbální, ale také v neverbální rovině a nesugestivní formou kladených otázek. Rizik výzkumné metody je pochopitelně mnohem více, uvádíme pouze tato zásadní. Ve snaze o minimalizaci rizik jsme vycházeli z poznatků odborné literatury týkající se metodologie výzkumu.

6.2 Interpretace zvolených kategorií

V následujícím textu nalezneme interpretaci vybraných kategorií spolu s citacemi od samotných informantů. Popis citace za výrokiem odkazuje na informanta, od kterého výrok pochází. Přehled informantů a jejich označení je uveden v předcházejícím textu.

Kategorie zvolené pro výzkum:

- vztah sociální práce a sociální pedagogiky
- odlišnost praktické činnosti sociální práce a sociální pedagogiky
- sociální práce jako možná součást sociální pedagogiky
- cílová skupina sociální práce a sociální pedagogiky

Vztah sociální práce a sociální pedagogiky

V rámci kategorie nalezneme tyto kódy:

- rovnocennost oborů (I1, I3, I5, I7), nerovnocennost oborů (I2, I4, I6, I10, I12)

Rovnocennost oborů

Absolvent sociální pedagogiky může vykonávat sociální práce, tento fakt lze přičíst jako pozitivum směrem k rovnocennosti obou oborů. „*Oba obory by se měly prolínat v tom, že jako první by mělo být blaho klienta, řečeno slovy sociální práce uživatele služby, v sociální pedagogice pak žáka nebo dítě.*“ (I3)

Obory lze považovat za rovnocenné, „*jsou hodně provázané...a řada lidí je vůbec nerozlišuje...Hodně se prolínají třeba na azylovém domě, kde by ten člověk měl mít znalosti i ze sociální práce i ze sociální pedagogiky.*“ (I7) Tento výrok patrně do značné míry popisuje skutečný stav poznání odlišností oborů v běžné populaci, ale nelze jej

hodnotit kladně. Tuto odpověď částečně vyvrací I5 „*Já to vidím, jako dvě svébytné profese*“ a to i přesto, že pozice sociálního pedagoga není v tuto chvíli legislativně upravena. (I5)

I přes společný cíl zájmu – blaho člověka - jsou níže uvedeny důvody, ze kterých lze vyvodit, že obory nejsou v našich podmínkách považovány za rovnocenné vedle sebe stojící obory.

Nerovnocennost oborů

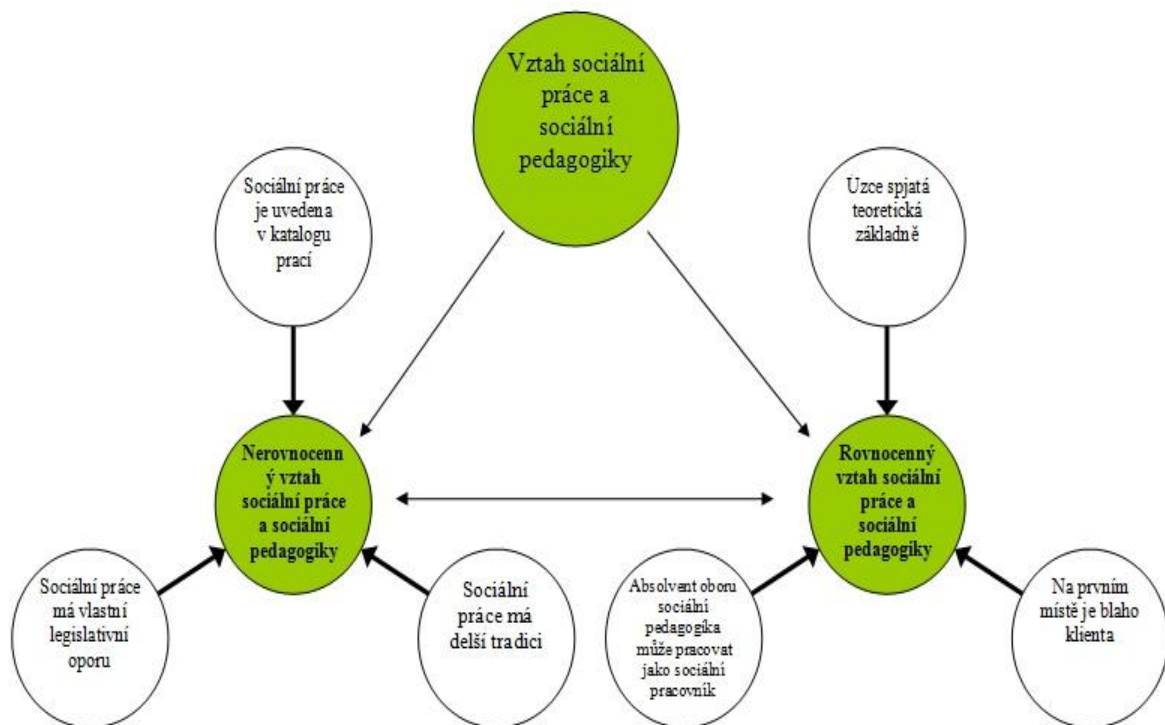
Z výpovědí informantů vyplynulo, že sociální práce má v současné společnosti odlišné postavení, než sociální pedagogika. Jedním z důvodů je podle informantů delší tradice sociální práce, větší povědomost veřejnosti o pracovní náplni sociálního pracovníka a ukotvení sociální práce v katalogu prací, kde sociální pedagog není konkrétně upraven. (I2, I4, I6)

Sociální práce a sociální pedagogika by se i přes výše uvedené měly snažit být „*partneři, kteří jsou na stejné úrovni.*“ (I2) Oba obory spojuje, že obě profese jsou profesemi pomáhajícími, které se odlišují nástroji a metodami pomoci a také oblastí, kde se nachází jejich využití.

„*Vztah mezi obory by měl být sblížující. Dobře je vymezen v teorii, ale v praktické rovině to tak nefunguje. Odborníci obou profesí by se měli snažit o jejich sblížení.*“ (I2)

Dle našeho názoru se však lze oprávněně domnívat, že pokud obory nemají jasné vymezení a rovnocenné postavení (uvedení v katalogu práce) mohou mezi nimi vznikat třecí plochy a pocit nejasného rozdělení kompetencí mezi sociálním pracovníkem a sociálním pedagogem.

Obrázek č. 2 – Vztah sociální práce a sociální pedagogiky z pohledu informantů

Zdroj: vlastní výzkum

Z výše uvedeného textu vyplývá:

- rovnocennost vztahu sociální práce a sociální pedagogiky nelze zcela jednoznačně stanovit
- vzhledem k legislativnímu nastavení v České republice a problematické otázce financování se nedaří vymezit sociálního pedagoga, jako profesi v katalogu prací, což ji staví do nerovnocenné pozice k profesi sociálního pracovníka
- možné sloučení sociální pedagogiky a sociální práce se i přes úzce spjatou teoretickou základnu obou oborů, nejeví jako vhodné. Vhodně se jeví jasnější vymezení kompetencí v rámci obou profesí.

Odlíšnost praktické činnosti sociální práce a sociální pedagogiky

V rámci kategorie nalezneme tyto kódy:

- pedagogické zaměření (I1 – I12), cílová skupina (I2, I4, I5, I6, I8, I11, I12), metody práce (I1, I4, I5)

Pedagogické zaměření

Základní odlišnost oborů lze vnímat také v tom, že „sociální práce dává, sociální pedagogika učí.“ (I4)

Na odlišnosti oborů ve vztahu k pedagogickému zaměření sociální pedagogiky se informanté shodují. V otázce, který z oborů by měl zahrnovat preventivní činnost, jsou však dotazovaní nejednotní. (I1, I5, I7) Sociální pedagog by měl dělat „preventivní činnosti, vzdělávací, výchovnou a terapeutickou činnost. Sociální pracovník to často dělá také, ale není to podstata té jeho práce.“ (I1)

Za těchto okolností je vymezení dvou oddělených disciplín v praxi náročné a dochází ke smývání hranic kompetencí obou profesí.

Náplň práce sociálního pracovníka je také vnímána na rozdíl od náplně práce sociálního pedagoga, jako více administrativní, spočívající v komunikaci s úřady a se zajištěním materiálního zajištění. (I7, I8, I12)

Z výše uvedeného textu vyplývá:

- sociální práce a sociální pedagogika se odlišují zejména pedagogickým zaměřením sociální pedagogiky – „sociální práce dává, sociální pedagogika učí.“ (I4)
- vymezení praktického obsahu obou oborů není, ani z pohledu odborníků jednotný
- sociální pracovník je vnímán ve srovnání se sociální pedagogikou vnímána více, jako úřednická, administrativní práce

Cílová skupina

Jak sociální práce, tak sociální pedagogika jsou pomáhajícími profesemi, z čehož lze vyvodit jejich cílovou skupinu – cílové skupiny, se kterými oba obory pracují, jsou sociálně nekonformní (I1, I2, I3, I4, I5, I7, I9, I10), v oblasti sociální pedagogiky se pak dále jedná zejména o pedagogické působení na děti a mládež, kdy na děti a mládež působí také sociální práce, její působení však není informanty hodnoceno, jako pedagogické. (I4, I5, I6, I7, I8, I11, I12)

„Sociální práce se více zaměřuje na pomoc a péči o dospělé a o práci terénní, sociální pedagogika se zaměřuje na formování a utváření kulturního jedince a na výchovu a převýchovu.“ (I2)

Sociální práce a sociální pedagogika užívají při působení na cílovou skupinu odlišné metody práce. Tyto metody nebyly bohužel žádným z respondentů blíže specifikovány. Dá se však předpokládat, že se bude jednat o odlišnosti nástrojů pedagogických a nástrojů užívaných v rámci sociální práce, které lze hodnotit, jako nepedagogické. Tyto nástroje se budou do značné míry také lišit dle organizace, ve které sociální pracovník pracuje.

Z výše uvedeného textu vyplývá:

- sociální práce a sociální pedagogika jsou pomáhajícími profesemi, jejich cílová skupina je blízká
- sociální práce a sociální pedagogika si mohou být nápomocny při péči o blaho klienta, ale mohou si zároveň konkurovat.

Sociální práce jako možná součást sociální pedagogiky

V rámci kategorie nalezneme tento kód:

- vhodnost sloučení sociální práce a sociální pedagogiky (I11), nevhodnost sloučení sociální práce a sociální pedagogiky (I1, I2, I3, I4, I5, I6, I7, I9, I10, I12), bez odpovědi (I8)

Vhodnost sloučení sociální práce a sociální pedagogiky

Vzhledem k ojedinělosti této výpovědi uvedu přímou odpověď informanta: „*Tak my se studiem sociální pedagogiky sice můžeme vykonávat sociální práci, ale myslím si, že kdyby to bylo spojené, tak bychom věděli do hloubky obě ty strany. Tak určitě by to nebylo špatné. Čím více bychom věděli jeden o druhém, tím by to bylo lepší.*“ (I11). I11 hovoří o sjednocení kompetencí sociální práce a sociální pedagogiky nikoliv jasným definováním kompetencí oborů odděleně, ale společně.

Domníváme se však, že sloučení obou teoretických základů by absolventům neumožnilo se na stejné kvalitativní úrovni věnovat oběma oborům.

Začlenění sociální práce do osnov oboru sociální pedagogika je vhodné, což informanté v rámci výzkumu potvrdili. (I1 – I12).

Nevhodnost sloučení sociální práce a sociální pedagogiky

Sloučení obou vědních oborů by bylo nesmírně náročné, vzhledem k náročnosti možná až nereálné. (I12)

Sloučení obou vědních oborů by bylo nesmírně náročné, vzhledem k náročnosti možná až nereálné. (I12)

Sloučení obou oborů pod jednu disciplínu se nejeví, jako vhodné. *„Pokud opravdu chceme, aby to byly dvě profese po boku si jdoucí, tak spolu musí spolupracovat, ne se mísit. Ale ano, je to zajímavá myšlenka, nevím, jak by to bylo proveditelné. Nedělala bych to.“* (I1) Není vhodné mísit kompetence, je *„účelné aby byly jasně vymezené kompetence sociálních pracovníků a jasně vymezené kompetence těch sociálních pedagogů a aby to byly dvě na sobě nezávislé disciplíny.“* (I5) Jak bylo uvedeno již u předchozí kategorie pouze I11 považuje sloučení oborů za vhodné, zbylí informanté se shodují na nevhodnosti sloučení, které zdůvodňují obdobně, jako I1 a I5.

Řešením, které se nabízí je větší propojení obou oborů v rámci studia (I1, I2, I4, I6, I7, I9, I11), o které se některé obory již usilují. (I3, I5, I8, I9, I10, I12)

Z výše uvedeného textu vyplývá:

- sloučení sociální práce a sociální pedagogiky by patrně představovalo redukci poznatků obou disciplín
- účelné by bylo vymezení kompetencí obou oborů

6.3 Odpovědi na výzkumné otázky

Na hlavní výzkumnou otázku 1 (jaký je vztah oborů sociální pedagogiky a sociální práce u nás) a první dílčí výzkumnou otázku (jak vidí vztah sociální práce a sociální pedagogiky odborníci z praxe) nalézáme odpověď v rámci první centrální kategorie výzkumu - vztah sociální práce a sociální pedagogiky. Rovnocennost vztahu sociální práce a sociální pedagogiky nelze zcela jednoznačně stanovit, mezi obory z našeho pohledu zcela oprávněně, hraje roli legislativní ukotvení sociální práce a naopak zákonné neukotvení sociální pedagogiky.

Zákonné vymezení sociální pedagogiky a práce sociálního pedagoga je úzce spjato s problematikou financování. Sociální pedagog není profesí uvedenou v katalogu prací a náplň jeho práce není legislativně ukotvena. Vztahu sociální pedagogiky a sociální práce by jistě pomohlo, pokud by byly upraveny vzájemné kompetence obou disciplín a pokud by pracovníci tyto nepřekrývající se kompetence akceptovali.

Na druhou dílčí výzkumnou otázkou (jak tento vztah vidí odborníci z akademického prostředí) lze pouze konstatovat, že všichni dotázaní pracovníci jsou si vědomi odlišností obou disciplín a pro argumenty, které jsou v textu již zmíněny, je považují buď za rovnocenné, nebo nerovnocenné disciplíny. Shodují se na tom, že pro obě disciplíny je zásadní blaho člověka a obě disciplíny by měly být spolupracující, aby bylo možné k tomuto cíli dospět, ovšem za předpokladu udržení si svébytnosti.

Na hlavní výzkumnou otázku 2 (je z pohledu odborníků při studiu sociální pedagogiky obor sociální práce důležitý) nacházíme v rámci výzkumu prakticky jednoznačnou odpověď. Vzhledem k úzkému propojení obou disciplín a jejich nutné spolupráce s cílem dosáhnout co nejvyšší úrovně blaha klienta. Obor sociální práce je důležitý pro sociální pedagogiku, některé fakulty se dokonce již vydaly cestou propojování informací obou oborů – vzhledem k tomu, že sociální pedagog může zastávat pozici sociálního pracovníka, se to jeví jako nezbytné.

K dílčí výzkumné otázce (jaké jsou důvody pro zařazení sociální práce do studia sociální pedagogiky) lze jednoznačně uvést, že za situace, kdy absolventi oboru sociální pedagogika pracují nebo mohou pracovat dle platné legislativy, jako sociální pracovníci, je nutné, aby měli alespoň základní znalost sociální práce. Doplňující informace může pracovník získat doplňujícím vzděláváním.

Dalším důvodem pro zařazení sociální práce do osnov sociální pedagogiky je, aby byli absolventi schopni rozeznat, kde jsou hranice kompetencí jejich práce a na čem je naopak možné spolupracovat. Sociální práce má také na vyšší úrovni zpracovány metody práce, ze kterých může sociální pedagogika čerpat. Jako možné riziko lze vnímat přehlčení studentů učivem, které se může jevit náročné, už za stávajících podmínek.

7 ZÁVĚREČNÁ DOPORUČENÍ

S ohledem na provedené empirické šetření lze konstatovat, že sociální práce a sociální pedagogika jsou dva samostatné vědní obory. Tyto obory se mohou doplňovat a jít společně ruku v ruce, jedním z nutných předpokladů je ale skutečnost, že budou pracovat na jasném vymezení vzájemných kompetencí, tak aby nedocházelo k jejich narušování kompetencí, ani ze strany sociální práce, ani ze strany sociální pedagogiky.

Problémem, jehož příčiny lze spatřovat na národní úrovni, je financování. Legislativní vymezení sociálního pedagoga na této otázce ztroskotává, dosud nebyla tato profese zanesena do katalogu prací a hlavně dokud nedojde k legislativnímu ukotvení pozice sociálního pedagoga. Přesto, že sociální práce již má své legislativní vymezení, sloučení obou disciplín se nejeví jako vhodné, i když spojení obou oborů by se mohlo jevit jako řešení. Aby tento krok bylo možné udělat, muselo by pravděpodobně dojít k redukci poznatků, které lze považovat za nezbytné pro kvalitní práci sociálního pracovníka nebo sociálního pedagoga. Navíc se z našeho pohledu jedná opravdu o dvě svébytné disciplíny, které si mohou být nápomocny, ale důležitým předpokladem spolupráce je, že si nebudou konkurovat.

Nicméně pro dobré odlišení námi zvolených oborů je potřebné, aby sociální práce dále zůstala součástí studia sociální pedagogiky, ba co více, aby se výuka v rámci tohoto oboru rozšířila. To by se mohlo zrealizovat pomocí širší nabídky povinně volitelných předmětů, kde by byla sociální práce zakomponována, především do doby, než bude mít profese sociálního pedagoga samostatné legislativní zázemí.

Sociální pedagog může po absolvování studijního oboru pracovat jako sociální pracovník, avšak vykonávat tuto profesi bez základních vědomostí oboru je riskantní, protože každé rozhodnutí, které může být uskutečněno na špatném odborném základě, ovlivňuje v těchto profesích lidské životy.

Naším přáním a také závěrečným doporučením je, aby bylo možné obě profese, které jsou ve společnosti potřebné, legislativně ukotvit a aby měly svůj odborný status nejen v očích odborné, ale také laické veřejnosti.

ZÁVĚR

Podle zjištěných informací se názory na vztah sociální pedagogiky a sociální práce různí, nicméně rozhodně je z výpovědí patrné, že oproti vztahu k ostatním vědám, je vztah se sociální prací bez debat velmi specifický. Z odpovědí dotazovaných je jasné, že se tyto obory hodně prolínají, zvláště pak v řadách odborníků z praxe se ty rozdíly někde i dosti ztrácejí.

Je patrné, že obor sociální práce je pro sociální pedagogiku hodně důležitý především proto, že sociální pedagogika je sice vědou, ale neexistuje jako profese, není v katalogu prací. Tedy pokud má absolvent sociální pedagogiky pracovat jako sociální pracovník, měl by mít také částečně kompetence toho sociálního pracovníka alespoň do doby, než přestane existovat jen skrytě v zákoně 108/2006 sb. o sociálních službách.

Nevíme, zda to bude relevantní, ale v závěru nám vyplynulo, že největší problém, který se pro dokonalé vymezení obou oborů musí řešit, je ukotvit sociální pedagogiku v legislativě, v katalogu prací a možná potom bude lepší ono rozdělení kompetencí obou těchto profesí. Bylo by tedy dobré vydat se cestou takového ukotvení, které je například na Slovensku, kde je sociální pedagog součástí zákona o pedagogických pracovnících.

Z rozdělení odborníků je patrné, že většina vidí sociálního pedagoga v oblastech: školství, volnočasových aktivit, výchovných zařízení apod. a to z pohledu práce, kdy se bude jednat o reedukaci, resocializaci, preventivní činnost, výchovně vzdělávací aktivity, prostě edukační činnost. Kdežto sociálního pracovníka vidí jako eklekticky zaměřeného pracovníka, který pomáhá především se zabezpečením základních potřeb, bydlení, jídla, dávek, sociálně právní ochrany atd., a až je klient řekněme sanován, otevírá se prostor pro sociálního pedagoga. V cílových skupinách dotazování většinou neviděli rozdíl, až na výjimky.

Důležité je, že ten pohled se pak u mnohých v praxi mění – vidí to tak, že sociální činnost vykonávají oba odborníci, i když je spousta věcí, které se pak museli v praxi z oboru sociální práce doučit.

Úplným závěrem je tedy nutno shrnout, že budoucí absolventi sociální pedagogiky by se měli snažit o legislativní ukotvení sociální pedagogiky a zařazení do katalogu prací. Je také potřeba, aby si studenti již během studia rozmysleli, zda se vydají cestou pedagogických činností, nebo spíše sociální práce a také podle toho vhodně volili nabízené volitelné

předměty, případně také navštěvovali vzdělávací kurzy zaměřené na práci s klienty z pohledu sociální práce. Také v povinném zařazení sociální práce do osnov výuky studijního oboru sociální pedagogiky, a to jako minimálně dvousemestrálního předmětu, by mělo v rámci České republiky dojít ke sjednocení.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

1. BAKOŠOVÁ, Zlatica. *Sociálna pedagogika: (vybrané problémy)*. 1. vyd. Bratislava: Univerzita Komenského, 1994. 80 s. Vysokoškolské skriptá. ISBN 80-223-0817-X. s. 11.
2. BAKOŠOVÁ, Zlatica, LUBELCOVÁ, Gabriela a POTOČÁROVÁ, Mária. *Sociálna pedagogika*. 1. vyd. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 2005. 168 s. ISBN 80-10-00485-5. s. 9,10.
3. BAKOŠOVÁ, Zlatica. *Sociálna pedagogika ako životná pomoc*. 3., rozš. a aktualiz. vyd. Bratislava: Univerzita Komenského Bratislava, Filozofická fakulta, 2008, 251 s. ISBN 978-80-969944-0-3.
4. BAKOŠOVÁ, Z. *Terminologický výkladový slovník zo sociálnej pedagogiky*. 1. vyd. Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metuda v Trnave, 2013. 512 s. ISBN 978-80-8105-514-0. s. 276.
5. BRNULA, Peter a KUSIN, Vasko. *Fenomén pomoci v sociálnom myslení*. 1. vyd. Bratislava: IRIS, 2013. 161 s. ISBN 978-80-89238-81-1. s. 104.
6. BRNULA, Peter. *Sociálna práca: dejiny, teórie a metódy*. 2. vyd. Bratislava: Iris, 2013. 264 s. ISBN 978-80-89238-77-4. s. 19.
7. ČECH, Tomáš a Lenka ČERSTVÁ. Postavení a uplatnění sociálního pedagoga v oblasti pedagogických a pomáhajících profesí. In: SOJÁK, Petr, (ed.) *Symposium sociální pedagogiky na PdF MU 2*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2009. 154 s. ISBN 978-80-210-4945-1. s. 28.
8. DOPITA, Miroslav. *Teorie Piera Bourdieua – pohled pro sociální pedagogiku*. In: PODLAHOVÁ, Libuše, (ed.) *Socialia Olomouc 2003: sborník příspěvků z konference Sociální pedagogika jako vědní obor a studijní disciplína*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004. 175 s. Sborníky. ISBN 80-244-0878-3. s. 22.
9. EMMEROVÁ, Ingrid. Neskorí utopický socialisti. In: HRONCOVÁ, Jolana, Ingrid EMMEROVÁ a Blahoslav KRAUS. *K dejinám sociálnej pedagogiky v Európe*. Vyd. 1. Ústí nad Labem: Pedagogická fakulta Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, 2008, 212 s. ISBN 978-80-7414-072-3. s. 39-40.
10. HABURAJOVÁ-ILLAVSKÁ, Lenka. *Historické paralely v edukácii sociálneho školstva v rokoch 1918-1939 a začiatkom 21. storočia*. Vyd. 1. Brno: Tribun EU, 2009. 123 s. Librix.eu. ISBN 978-80-7399-615-4. s. 103.

11. HATÁR, Ctibor. *Sociálna pedagogika, sociálna andragogika a sociálna práca: teoretické, profesijné a vzťahové reflexie*. 2., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Česká andragogická spoločnosť, 2009. 144 s. Česká a slovenská andragogika; sv. 2. ISBN 978-80-87306-01-7. s. 23.
12. HAVLÍČKOVÁ, Monika. *Systémová podpora profesionálneho výkonu sociálnej práce*. Ministerstvo práce a sociálnych vecí České republiky. [online].[cit.2016-02-16]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/19188/Havlickova.pdf>
13. HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.
14. HLADÍK, Jakub. *Sociální pedagogika: Asociace vzdělavatelů v sociální pedagogice na poli pedagogickém a sociálním* [online]. Zlín: Fakulta humanitních studií, 2014, 2.(2.) [cit. 2016-02-16]. ISSN 1805-8825. Dostupné z: http://soced.cz/wp-content/uploads/2014/11/INFORMACE_Asociace-vzdelavatelů-v-sociální-pedagogice_Final.pdf
15. HRONCOVÁ, Jolana. Vztah sociální pedagogiky a sociální práce-história a súčasnosť. In. PODLAHOVÁ, Libuše (ed.) *Socialia Olomouc 2003: sborník příspěvků z konference Sociální pedagogika jako vědní obor a studijní disciplína*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004. 175 s. Sborníky. ISBN 80-244-0878-3. s. 37.
16. HRONCOVÁ, Jolana. *Sociální pedagogika: Rozhovor s prof. Jolanou Hroncovou* [online]. Zlín: Fakulta humanitních studií, 2014, 2.(2.) [cit. 2016-02-16]. ISSN 1805-8825. Dostupné z: http://soced.cz/wp-content/uploads/2014/11/Rozhovor-2014_prof.-Hroncova_FINAL.pdf
17. HRONCOVÁ, Jolana., HUDECOVÁ, Anna. a MATULAYOVÁ, Tatiana. *Sociálna pedagogika a sociálna práca*. Vyd. 2. V Banskej Bystrici: Pedagogická fakulta UMB v Banskej Bystrici, 200. 298 s. ISBN 80-8055-427-7. s. 47.
18. JANIŠ, Kamil. *Vybraná témata ze sociální pedagogiky: distanční studijní opora*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, Fakulta veřejných politik v Opavě, 2014, 115 s. ISBN 978-80-7510-101-3. s. 14.
19. JURAJOVÁ, Hana. *Teorie sociální práce*. Třebíč: Amaprint-Kerndl, 2012. 64 s. ISBN 978-80-87710-06-7. s. 8.
20. JŮZL, Miroslav. *Základy pedagogiky*. Brno: Institut mezioborových studií, 2010, 184 s. ISBN 978-80-87182-02-4.

21. KLEIN, Vladimír a ROSINSKÝ, Rastislav. *Sociálna pedagogika pre pomáhajúce profesie*. Vyd. 1. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2010. 168 s. ISBN 978-80-8094-835-1. s. 93.
22. KNOTOVÁ, Dana. *K tradíciám a vývoji sociálnej pedagogiky v Českej republike*. In: HLADÍK, Jakub, (ed.) a CHUDÝ, Štefan, (ed.) *Sociálna pedagogika v súčasnej spoločnosti* [CD-ROM]. Zlín: Univerzita Tomáše Bati, 2007. Požadavky na systém: internetový prohlížeč (optimalizováno pro Mozilla Firefox), Adobe Acrobat Reader (na disku). ISBN 978-80-7318-579-4.
23. KNOTOVÁ, Dana. *Úvod do sociálnej pedagogiky: studijní texty pro studenty oboru sociálna pedagogika*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2014, 115 s. ISBN 978-80-210-7077-6. s. 10.
24. KNOTOVÁ, Dana. *Úvod do sociálnej pedagogiky: studijní texty pro studenty oboru sociálna pedagogika*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2014, 115 s. ISBN 978-80-210-7077-6. s. 14.
25. KRAUS, Blahoslav et al. *Člověk - prostředí - výchova: k otázkám sociálnej pedagogiky*. Brno: Paido, 2001. 199 s. ISBN 80-7315-004-2. s. 29.
26. KRAUS, Blahoslav. *Sociálna pedagogika*. Studijní opora pro předmět sociálna pedagogika. Vyd. 1. Hradec králové: Univerzita Hradec Králové, 2014, 54 s. s.7.
27. KRAUS, Blahoslav. *Základy sociálnej pedagogiky*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2008, 215 s. ISBN 978-80-7367-383-3. s. 8.
28. KRAUS, Blahoslav. *Základy sociálnej pedagogiky*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2008, 215 s. ISBN 978-80-7367-383-3. s. 13.
29. KRAUS, Blahoslav, SEMRÁD, Jiří. *Vývoj a stav současné sociálnej pedagogiky v Čechách*. In: HRONCOVÁ, Jolana, Ingrid EMMEROVÁ a Blahoslav KRAUS. *K dejinám sociálnej pedagogiky v Európe*. Vyd. 1. Ústí nad Labem: Pedagogická fakulta Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, 2008, 212 s. ISBN 978-80-7414-072-3.
30. KREBS, Vojtěch et al. *Sociálna politika*. vyd. 2., přeprac. Praha: ASPI, 2002. 376 s. ISBN 80-86395-33-2.
31. LEVICKÁ, Jana. *Sociálna pedagogika pre sociálnych pracovníkov*. Trnava: Spoločnosť pre podporu vedy a vzdelávania na FZaSP TU, 2004. 121 s. ISBN 80-968952-2-2. s. 9.

32. LOUKOTOVÁ, Vladimíra. Sociální pedagogika z pohledu Dr. Winfrieda Noacka. In: PODLAHOVÁ, Libuše (ed.). *Socialia Olomouc 2003: sborník příspěvků z konference Sociální pedagogika jako vědní obor a studijní disciplína*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004. 175 s. Sborníky. ISBN 80-244-0878-3.
33. MATOUŠEK, Oldřich a kol. *Metody a řízení sociální práce*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2003. 380 s. ISBN 80-7178-548-2. s. 54.
34. MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2008 ;, 272 s. ISBN 978-80-7367-368-0. s. 199.
35. MATOUŠEK, Oldřich. *Základy sociální práce*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2007, 309 s. ISBN 978-80-7367-331-4. s. 13-18.
36. MÜHLPACHR, Pavel. *Sociální práce*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2004. 100 s. ISBN 80-210-3323-1. s. 34 a 39.
37. NAVRÁTIL, Pavel. *Teorie a metody sociální práce*. 1. knižní vyd. Brno: Marek Zeman, 2001, 168 s. ISBN 80-903070-0-0. s. 7-8.
38. NIKLOVÁ, Miriam. Vývin sociálno pedagogických myšlienok v staroveku. In: HRONCOVÁ, Jolana, Ingrid EMMEROVÁ a Blahoslav KRAUS. *K dejinám sociálnej pedagogiky v Európe*. Vyd. 1. Ústí nad Labem: Pedagogická fakulta Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, 2008, 212 s. ISBN 978-80-7414-072-3. s. 13-25.
39. OLÁH, Michal, SCHAVEL, Milan a ONDRUŠOVÁ, Zlatica. *Úvod do štúdia a dejín sociálnej práce*. 2. vyd. Bratislava: Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, 2008. 208 s. ISBN 80-969449-6-7. s. 60.
40. ONDREJKOVIČ, Peter. *Sociálna práca, sociálna pedagogika a sociológia*. In: Janebová, Radka (ed.) *Spolupráce v sociální práci: sborník z konference IX. Hradecké dny sociální práce Hradec Králové 21. – 22. září 2012*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2013. 533 s. ISBN 978-80-7435-259-1.
41. ONDREJKOVIČ, Peter. Sociální pedagogika ako hraničná vedná disciplína a jej budúcnosť. In: *Sociální pedagogika ve střední Evropě: současný stav a perspektivy: sborník příspěvků z mezinárodní konference: Brno ..* Brno: Institut mezioborových studií, 2009. ISBN 978-80-87182-08-6. s. 463, 464.
42. PAULÍK, Karel a kol. *Kapitoly ze sociální práce*. Vyd. 1. Ostrava: Ostravská univerzita, Filozofická fakulta, 2004. 100 s. ISBN 80-7042-682-9. s. 15.

43. PELIKÁN, Jiří. *Hledání těžiště výchovy*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2007. 175 s. ISBN 978-80-246-1265-2.
44. POTMĚŠILOVÁ, Petra. *Sociální pedagogika v teorii a praxi*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013, 159 s. ISBN 978-80-244-3831-3. s 9.
45. PROCHÁZKA, Miroslav. *Sociální pedagogika*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2012. 203 s. Pedagogika. ISBN 978-80-247-3470-5. s. 79.
46. PŘADKA, Milan, Dana KNOTOVÁ a Jarmila FALTÝSKOVÁ. *Kapitoly ze sociální pedagogiky*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1998, 45 s. ISBN 80-210-1946-8. s. 5.
47. SCHILLING, Johannes. *Sociálna práca: hlavné smery vývoja sociálnej pedagogiky a sociálnej práce*. Překlad Marek Zelman. Trnava: Slovak Academic Press, 1999. 272 s. ISBN 80-88908-54-X. s. 17-20.
48. SKARUPSKÁ, Helena. *Úvod do sociální práce*. Interní studijní text FHS UTB Zlín, 2015.
49. SLOVENSKO. Zákon č. 317 ze dne 24. června 2009 o pedagogických zamestnancoch a odborných zamestnancoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov. In: *Sbírka zákonů Slovenské republiky*. 2009, částka 113, s. 2341. Dostupný také z: www.zbierka.sk/sk/predpisy/317-2009-z-z.p-33092.pdf
50. Sociální revue: *Studium sociální práce na vysokých školách*. [online].[cit.2016-02-16]. Dostupné z: <http://socialnirevue.cz/item/studium-socialni-prace-na-vysokych-skolach>
51. Sociální služby. *Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR* [online].[cit. 2016-02-14]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/18661#sszp>
52. ŠVARŤÍČEK, Roman, ŠEĐOVÁ, Klára. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.
53. The International Federation of Social Workers. *Global definition of social work*. [online]. ©2016 [cit. 2016-02-14]. Dostupné z: <http://ifsw.org/policies/definition-of-social-work/#sthash.JehrrD4k.dpuf>
54. THELENOVÁ, Kateřina. *Teorie sociální práce I*. Vyd. 1. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2011. 125 s. ISBN 978-80-7372-767-3. s. 56, 57.
55. VRTIŠKOVÁ, Marie. *Teorie a metody sociální práce*. V Tribunu EU vyd. 1. Brno: Tribun EU, 2009. 210 s. Knihovnicka.cz. ISBN 978-80-7399-877-6.

56. ZELENKA, Marek. *Jan Hus – příběh reformátora, který změnil svět*. Husitství. [online]. [cit. 2016-2-20]. © 1998-2016. Dostupné z: <http://husitstvi.cz/rejstriky/rejstrik-osob/jan-hus/>
57. ŽILOVÁ, Anna. *Úvod do teórie sociálnej práce: (náuka o sociálnej práci)*. 1. vyd. Badín: Mentor, 2005. 130 s. ISBN 80-968932-1-1. s. 51, 52.
58. ŽUMÁROVÁ, Monika. *Sociální pedagogika: Rozhovor s prof. PhDr. Blahoslavem Krausem* [online]. Zlín: Fakulta humanitních studií, 2013, 1.(1.) [cit. 2016-02-16]. ISSN 1805-8825. Dostupné z: <http://soced.cz/wp-content/uploads/2014/04/Sociální-pedagogika-2013-roč.-1-č.-1.pdf>
59. Webové stránky ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy české republiky. *Akreditované studijní programy vysokých škol*. [cit. 2016-02-21]. Dostupné z: <https://aspvs.isacc.msmt.cz/>

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

aj.	A jiné.
apod.	A podobně.
atd.	A tak dále.
SP	Sociální práce
SocPed	Sociální pedagogika

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek č. 1 - Vývoj pomoci v sociální práci a sociální pedagogice

Obrázek č. 2 - Vztah sociální práce a sociální pedagogiky z pohledu informantů

SEZNAM TABULEK

Tabulka č. 1: Fáze vývoje sociální práce

Tabulka č. 2: Typy teorií v sociální práci

Tabulka č. 3: Popis výzkumného souboru

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: Přepis rozhovoru s informantem č. I

PŘÍLOHA P I: ROZHOVOR S I I

1. Který z oborů má u nás z historického hlediska větší tradici (větší zakotvení), sociální práce nebo soc.ped? A proč?

Z hlediska historické tradice je to jednoznačně sociální práce. Sociální práce, příští rok to bude sto let, co je u nás profilovaná jako profese, kdežto sociální pedagogika není dodnes jako profese kategorizovaná. Takže tady je to jasné, že ta sociální práce je déle, tak jak se historicky vyvíjela, je to dáno tím, že lidé v zemích Koruny české, které patřily pod Rakousko-uherskou monarchii, velice úzce spolupracovali nejenom s německými zeměmi, ale zejména právě u té sociální práce, jak už víme u Alice Masarykové, tam už byla zkušenost s americkou sociální prací, která byla inspirována Britskou sociální prací a kde právě Alice Masaryková měla tu možnost, že se setkala přímo s Mary Richmondovou, která je považována za jednu z prvních metodiček sociální práce. Takže to přinesla sem, což v té sociální pedagogice nebylo. Sice můžeme hovořit o tom, že tady máme nějaké historické paralely sociální pedagogiky, což ano, ale není tady ta zkušenost s tím, že by to byla ta praktická disciplína, která by fungovala podobně jako v Německu, kde místo sociální práce je to sociální pedagogika, která dělá tu oblast reedukace, resocializace jedinců, kteří se neumí vyrovnat s tou sociální situací a někdy nemohou v tu chvíli vyrovnat s tou sociální situací a je jim takhle pomáháno. Takže tam ten vývoj šel trošku jinak, to co my u nás máme jako sociální práci a 100 let historicky považujeme za sociální práci, v Německu právě nazývají sociální pedagogikou, ale de facto z toho našeho úhlu pohledu je to sociální práce. Kdežto ta středoevropská sociální práce je o něčem jiném než ta německá.

Když se rekonfigurovala sociální práce na začátku 90. let, tak byla spíše tendence ji pojímat jako praktickou sociologii než praktickou sociální pedagogiku to byla i tendence Jiřiny Šiklové, Igora Tomeše, někdy rok 1992, 1993, kteří s tímto koketovali, protože když chtěli tento předmět a byl to předmět vyučovaný na vysokých školách a měli potřebu jej zasadit do širšího rámce těch sociálních věd, tak termín sociální práce jim jako vědecká činnost nějak nevyhovovala (což doopravdy, když se řekne sociální práce, tak z toho číší ta praktičnost) takže měli tendenci to spíše vést do oblasti praktické sociologie a doopravdy se tady 3, 4 roky hovořilo o tom, zda je to sociální práce, nebo praktická sociologie.

Nikoliv teda to vymezení, že by to byla praktická sociální pedagogika. A to je záležitost, kdy se u nás začala sociální pedagogika kodifikovat jako obor na vysokých školách-jako studijní obor a těch lidí, co jsou s tím spojení, což je zejména profesor Kraus, který se ale právě opíral o tu německou tradici sociální pedagogiky.

2. Jaký je podle Vašeho názoru vztah těchto oborů u nás? Stojí u sebe, jsou každý zvlášť...proč?

Já to vidím jako dvě svébytné profese. Na jedné straně je to sociální pracovník, který má v dnešní době jasně vytyčené své pole působnosti a na druhé straně sociální pedagog, který ho ještě nemá a já ho vidím jako člověka, který by měl působit v rámci prevence, jako preventista, nebo jako terapeut. Někteří kolegové ho vnímají jako manažera sociální situace, ne, tam já právě vidím toho sociálního pracovníka. On je ten, který hodnotí celou tu sociální situaci, který nastavuje různé přístupy, modely a podobně. A toho sociálního pedagoga potom vidím jako konkrétního terapeuta v konkrétní problematice, který je vlastně pedagog a je reedukátor, podobně jako speciální pedagog, který vytváří ty konkrétní postupy při nápravě těch sociálních jevů. Ale už není ten, kdo ten případ celý manažeruje. Pro mě má ten sociální pedagog uplatnění v zařízení sociálních služeb, kde je ho hodně zapotřebí, tam kde je zapotřebí ergoterapeuta, kde je zapotřebí speciálního pedagoga, pokud tam jsou nějaké problémy v rámci terapie a potom ho také vidím jako nezbytnou součást – na kterou se stále zapomíná – v rámci školského prostředí. Protože tam mi ten sociální pedagog výrazně chybí léta letoucí a myslím si, že sociální pedagog by měl být na každé škole, jeden i více podle velikosti školy. A měl by dělat to, co dneska dělají učitelé, mám na mysli výchovné poradenství – a teď nemyslím kariérní poradenství, to je zvlášť – při spoustě výchovných problémech, které dneska máme, dále prevence sociálně patologických jevů, kde nám to dělá nějaký preventista, těm učitelům by se v tomto výrazně odlehčilo. A dále ho vidím jako toho, kdo právě zprostředkovává ten nezbytný kontakt, což ten učitel ani v této pozici nemůže a nemá tu možnost, mezi školou, rodinou a potom orgánem sociálně právní ochrany dětí. Tam kde už ty problémy tedy jsou. Neumím si představit, že by v sociálně vyloučené lokalitě nebyl u školy sociální pedagog. Tam je podle mě totálně nezastupitelný. Přitom sociálně vyloučených lokalit přibýlo, nárůst těch lokalit je obrovský a tam tedy je nezbytný sociální pedagog.

3. V čem nebo kde se tyto obory prolínají? Oblasti, cílová skupina.

V tom, že pracují s podobnými, nebo téměř totožnými cílovými skupinami, pracují s lidmi, kteří jsou sociálně nekonformní, v nepohodě, tam se nám tedy prolíná jak to cílové zaměření, tak i ta situace těch lidí velmi výrazně, proto tam někdy to propojení v některých případech je, ale musí být potom jasně dané ty kompetence, za co zodpovídá sociální pracovník a za co zodpovídá sociální pedagog, což by mělo být vytyčeno v rámci jednotlivých profesiogramů, které bohužel nejsou dotaženy do konce.

4. Jaké vidíte rozdíly ve vymezení sociální pedagogiky a sociální práce? Jak v teoretické tak v praktické rovině-v profesi?

V rámci teorie obě disciplíny vycházejí samostatně. Sociální práce se dnes opírá o vlastní teorie sociální práce, před tím to byly zejména psychosociální teorie. Kdežto pedagogika vychází z pedagogických teorií a pedagogiky jako takové, takže tam to teoretické vymezení je. A jak jsme mluvily o tom praktickém, kde člověk vidí to postavení toho pracovníka, ať už je to sociální pedagog nebo sociální pracovník, tak pro mě je sociální pedagog terapeut a preventista, kdežto sociální pracovník je doopravdy tím, kdo řeší aktuální sociální případ, musí daleko víc znát oblast i právního vymezení těch jednotlivých činností, jak sociálního práva, tak občanského práva. Sociální pedagog až takové znalosti mít nemusí, ale za to by měl ovládat ty reedukační a výchovné nástroje, tam by měl doopravdy jít do té oblasti převýchovy. Kdežto ten sociální pracovník jde více do té oblasti enkulturace a resocializace, kde ta reedukace je součástí resocializace, ale není to stěžejní, pro něj je právě stěžejní ta resocializace.

5. Co by tedy měl dělat sociální pedagog a co sociální pracovník – konkrétní činnosti

Sociální pracovník má dělat ze zákona prevenci, ale když vezmeme třeba nízkopráh, tam už je prevence tam, kde už nějaký problém byl. Kdežto ten sociální pedagog by měl být tou prevencí, než vůbec ten problém nastane. Ten by se měl starat, aby vůbec k tomu problému

nedošlo. Kdežto ten sociální pracovník je, když už ten problém tady je. Proto tam jsou ty různé přístupy. Ty přístupy, které volí sociální pracovník, jsou dnes už daleko více přístupy konkrétní dneska vypracovaných metod sociální práce, kdežto sociální pedagog by měl více volit víc přístupy sociálně výchovné, ale jsou to jiné metody, jo, tam je ten rozdíl v tom uchopení těch jednotlivých přístupů, těch jednotlivých metod, které oni mají jako svůj nástroj činnosti. I když budeme mluvit o tom nízkopráhu, tak sociální pracovník je ten, kdo by měl dělat to posuzování toho případu, když to bude nízkopráh pro dítě někde v rámci volnočasových aktivit na pomezí vyloučené lokality nebo velkého sídliště, kde není dostatek vybití volného času a vznikají nám tam nežádoucí jevy, jako jsou Gangy, party a podobně, tak pokud tam uděláme nízkopráh, tak ten sociální pracovník je vycvičen na to, aby uměl velmi dobře posoudit situaci toho konkrétního jedince nebo té konkrétní skupiny, kdežto sociální pedagog by měl být ten, kdo na základě toho dobrého posouzení bude dělat tu reedukaci a ty jednotlivé programy s těmi konkrétními dětmi, což zas není v náplni toho sociálního pracovníka a společně v rámci toho týmu na základě toho jeho dobrého plánu a posouzení by měla vzniknout jako výsledek nějaká ta individuální práce nastíněná v rámci toho terapeutického plánu. Ať už to bude vést kterýkoliv z těch pracovníků, ten sociální nebo etoped nebo to bude terapeut, ergoterapeut – speciální profese, která se dnes rozvíjí.

6. Měl by být předmět sociální práce součástí studia oboru sociální pedagogika?

Rozhodně ano, my tímto směrem u nás také jdeme. Protože dokud zde de facto sociálního pedagoga nemáme, měla by sociální práce být součástí už jen proto, aby studenti pak v praxi měli o práci sociálního pracovníka přehled, pokud jsou zatím schováni za stoosmičkou. (zákon o sociálních službách).

7. Někteří autoři mluví o takovém prolínání a podobnosti těchto oborů, že se začíná mluvit o vzniku jednoho oboru, který by obsahoval soc. ped. i soc. prac, co si o tom myslíte?

Tak sociální studia jsou dnes běžně používaný termín, ale teď je otázka, jak je vymezíme. Za sociální studia se považují veškerá studia, kde patří nejen sociální pedagogika a sociální

práce, ale tam patří obecně celá pedagogika, psychologie, sociální politika, politika a politologie, kam patří antropologie, kam patří do určité míry ekonomika, dále vědy kterých se teprve de facto dotýkáme, jako ekonomický behavioralismus, psychologický behavioralismus, ekonomická psychologie, což jsou vědy doopravdy, které jsou v rámci toho sociální, tedy toho, co se dotýká prostředí, tedy lidského prostředí čímkoliv. Environmentální vědy, jako je třeba sociální ekologie, není řazena mezi přírodní vědy, ale je řazena do té oblasti těch sociálních věd, takže já bych s teď nedovolila říct, že je to zastřešující obor, protože je to právě ta specializace v rámci toho obecného vnímání toho, co nazýváme sociálními vědami. A někteří autoři vám budou dělit vědy na humanitní a sociální, někteří vám budou říkat, že humanitní je jen jiný terminus technikus pro sociální.

Ale aby to bylo jeden obor, to si nejsem jistá, protože já tam vidím ten rozdíl a pokud by to byl jeden tak se bude jedna strana přiklonit k té druhé a nepůjde to sjednotit a zas budeme mít to co teď, ten nesoulad jednotlivých kompetencí, kdy potřebujeme, aby byly jasně vytyčené kompetence z hlediska toho, co chceme vnímat nikoliv na té úrovni vědecko-teoretické, ale co potřebujeme pro praxi. Takže z hlediska praxe vidím jako účelné, aby byly jasně vymezené kompetence sociálních pracovníků a jasně vymezené kompetence těch sociálních pedagogů a aby to byly dvě na sobě nezávislé disciplíny. Disciplínově tam vždycky bude průnik, ale co se týká profesí, tak profese by měly být vždycky oddělené.

8. Řekl/a byste, že je sociální pedagog sociálním pracovníkem a naopak?(synonymum?) Proč?

Já tam vidím pořád ten rozdíl. I když vím, že podle stávající legislativy může absolvent sociální pedagogiky vykonávat práci sociálního pracovníka a v mnoha případech ji vykonává, tak si myslím, že ten sociální pedagog při výkonu té profese sociálního pracovníka je hodně ochuzen, limitován, protože ta sociální práce je jinak postavena to studium právě podle tady toho zaměření té profese je daleko širěji postavena v té oblasti vyloženě sociální politiky a sociální práce včetně těch nástrojů sociální práce než jak je ostavená ta sociální pedagogika. Dnes se pořád zapomíná na to, že sociální pedagogika je součástí pedagogiky. Potom by to nebyla sociální pedagogika. Takže tam je to postaveno daleko víc v oblasti edukačních věd. Kdežto ta sociální práce nám daleko víc čerpá právě z těch věd sociologických, antropologických a psychologických a daleko méně z těch věd

edukačních. A nemůžeme jenom zužovat, jako někteří autoři zužují, když se budeme věnovat prostředí, že v tu chvíli nám nastupuje sociální pedagog. Sociální prostředí je problémem všeho. To je otázka všech těch pomáhajících profesí medicínou počínaje právem konče.

9. Proč není v ČR sociální pedagog oficiálně profesí?

To je chyba, musíme se snažit o to, aby to bylo jasně stanovené v katalogu prací, protože my to máme dnes v opačné rovině. Protože my dneska připravujeme někoho, o kom nevíme, co v té profesi bude možná všechno dělat. Výhodu mají ty profesí, že když je už ta profesí pojmenovaná, popsána, tak mohou pracovat přímo s tou profesí a samozřejmě v rámci té přípravy musí myslet na to, jak se ta profesí bude vyvíjet. Ale už mají ten základní rámec té profesí dán. Což je právě výhoda toho sociálního pracovníka, kde tu profesí máme nějak nastavenou, ukotvenou, což u toho sociálního pedagoga ještě pořád nemáme.